Обращайтесь съ книгами аккуратно онѣ служатъ не вамъ одному, а многимъ.

1. Не пачкайте книгъ надписями и рисунками; не подчеркивайте словъ.

2. Не порвите переплетовъ.

[illegible] угловъ у страницъ.

[illegible] страницъ; ряз-

[illegible] ра-

934

В. КОРЯК.

ДО БРАМИ

ЗБІРКА СТАТТІВ

91963
23/VII

у КИЇВІ — 1913.

Друк. Акц. Т-ва „Петро Барський у Київі“.

34425

ДО БРАМИ.

Українська природа не знає отих наглих змін і колючих очі фарб.

Є лагідні переходи, які дають відчути всі роскоші річних доб, є півтони барвів, що милують зір супокійною гармонією кольориту.

Не те, приміром, у Кримі, де не знають, властиво, що таке весна: літо приходе непомітно, раптово, бо немає контрастів зіми й літа, отого часу, коли біжать струмочки, блакитніє небо, вільно починають дихати груди і всюди ніби розливаєть ся в повітрі підвисшений, радісний настрій.

Тамо й люде швидче зріють і швидко старіють. Татарська жінка, що в 10 год пішла заміж, у 25 уже змарніла, мало не на стару бабу.

Українець відбуває спроквола еволюцію зросту, його індівідуальність кристалізуєть ся ступнево.

З України є конґломерат великих ґео-фізичних контрастів. Степи і лани, Кубань і Карпати!

Українці... яка ріжноманітність в цім слові! Адже ж це і гуцул і лемківець і полтавець, поліщук, слобожанин...

Який контраст між хахлом-малоросом і Українцем! Але дійсність має ублюдочні форми. То тільки схема дає поділ на національно „свідомих“ і несвідомих. З поміж так званих „свідомих“ скільки отих „непевних елементів“! Ублюдки тепер власне складають більшість. Це — переходова форма од старих українофілів до Українців. Це — модерні українофіли, або — радяне.

Український тип не виробивсь іще. Чи ж він буде колись яко громада, це є проблемою. Маємо натомість більшу чи меншу ступінь наближення до того.

Маємо боротьбу ґенерацій: „радян“ і „хатян“.

На провесні, як сніг спаде, з під гнилючого торішнього листу, що товстим шаром вкриває ліс де-неде з'являють ся проліски, фіялки, конвалії. Але ж то тільки подекуди, а земля вкрита шаром гнилого торішнього листя.

І тільки дерева стоять високо над землею. Не рясно на Україні тих велетнів-дерев!

Але ж сліпий хіба не побаче, що з-під гнилого листя буйно до неба весняного, блакітного молоді тянуть ся парости.

В переходовій добі наша країна. Гниле листя не дає вільно зростати весняним паростям. Боротьбу

цих весняних творчих сил зі старими пережитками, що її автор є „самовидцем“ — і закреслено грубими контурами в дальших рядках.

Стаття „Memento mori“ стоїть цілком на боці од решти статтів збірника. Написано її давно і по духу вона зовсім радянська, хоч настрій там і „неповажний“, наївно-палкий, юнацький. Хаотичність і не обробленість викладу ще більша ніж де-инде, хоч взагалі шліхтувати мову, стиль, „надавати більшої літературности“ не було змоги. Тепер ця річ навіть людині суто-радянського типу здаєть ся за карікатурну, проте її друковано — для контрасту, яко ілюстрацію того процесу, що він тепер відбуваєть ся в нашому суспільному житті. Коли й не пишуть, то „аґітують“ так і досі...

Національність — теє тло, що на йому закреслює сучасність свої соціяльно-політичні тенденції.

Власне це й складає зміст книжки.

І національність і соціялізм розглядаєть ся не в стані спокою, а в стані руху, не як щось готове, з-гори данне, але як щось твориме.

З цього погляду національно-соціяльної динамики кожна закінчена схема, кожна застигла доґма є штучною, противною дійсности ортодоксією.

Схеми і доґмати, ортодоксальні катехизми раз-у-раз перероблюють ся згідно новим вимогам сучасности.

Не їм панувати над людьми, запаморочуючи мозок, а людям вільно користатись ними і раз-у-раз перекроювати їх! Небудь-яка ортодоксія, а жива людська

індівідуальність є мірилом. Отже люде, а не доґми, хоч і які „наукові“! Але ж які пак „люде“? Казав сучасний поет:

До святої брами
Прийдуть чисті вільні люде...

MEMENTO MORI!

Радянські трюїзми.

На вас, завзяті юнаки!
. . . . . .
М. Старицький.

Є на все своя поведенція: так на черевики та брилі, як на ідеї!.. „Все йде, все минає і краю немає...“ Може єдиний зостаєть ся „факт“ — то саме цеє рушення. Абсолютного немає покою, немає отже цілковитої смерти... Мовив до того Кльод Бернар: „Життя то є смерть“. В такім разі всі межі десь зникають — чи дійсність за сон, чи сон за дійсність? Згадують ся старі індуські Упанішади зі своєю поетинською тямкою таємничої, блискучої Майї, тієї чудодивної запони, що вона ховає під марою реальности щось инче, єдино дійсне, вічне, неприйдешнє... Не дурно й досі думка людська не кида мріяти про це. Маємо цілі сістеми

новітні як ось пані Блавацької, що від неї пішло ся ціле рушення т. з. теософичні товариства Західної Європи та Росії. Маємо знов новітні гадки про живу душу, натхненність землі, як ось теорія Паульсена, тощо. Нові поети молоді мріють так само про вічно живу силу життьову, про великі тайни Світу, Бога й Людини, про життя нетутешне, але може ще більш за наше реальне. Маємо, наприклад, Метерлінка, що пише крім того про розум квітів, про тамтешне життя. „Богато є на світі, Гораціо, друже, чого й не снилось наським мудрагелям!“ — затоптана, заялозена правда.

Як би не дивитись на всі ці містичні гадки, ну тільки одного їм не можна відібрати — часом надять вони своєю поетичною красою, якось зазирають з'інтімна в душу, струни якісь торкають найдорогші, сакраментальні нашого єства... Не часто напосіда така направа, коли бажаєть ся чогось такого „божевільного“, незвичайного, чого ніде немає, коли тягне втікти від цього „базару“, житьової колотнечі, де все купують, де краса, разум, ідеали — то все тільки крам, де ввесь процес житьовий є тільки більш або менш інтересний, „користний“, „пожиточний“ гендель...

І цілком зрозумілим стає це вічне бажання людей втворити щось таке святомрійне, на „базарний“ погляд непотрібне, нікчемне, безлузде — де б можна було відпочити...

І ось — стоять величезні будивлі готицькі з височезними стелями, з вічною сутінню, тишою таємною,

з шелестом ступінів по кам'яних долівких що 'ддаєть ся луною під пругастими склепіннями; з мрійним світлом, що буцім спроквола якось — то ллєть ся крізь шкло кольорове ґратованих вікон... з таємничим блиманням лямпад та свічок, які нагадують зорі темної ночі, з пахощами фіміяму, з ритуалом, котрий нагадує наївні гулянки дитячі, нарешті — з музикою тихою, що ллєть ся як мірро у душу, а тимчасом дзеленькотять срібні дзвіночки, дзюрчить як ручай у байраці казання пастиря, і бабусі побожні стоять попід-стінню навколюшках й шемрають беззубими ротами...

Такечки народжуєть ся релігійний естетизм, мелянхолійний, сумирний, тихенький, одно слово — старечий, що пропадає від подуву живого життя.

Не треба, звісно, казати, що й „з під готицьких зубців стародавніх соборів визира кабалістичний знак економічного фактора" — мовляв Лоріа. Але це ще не край, не ціла правда...

„В нашем вѣкѣ суровой практичности очерствѣли до крайности мы" й одверто глузуємо не тільки зо всіляких „абсолютів", ба, навіть простісенько зо всього, що наклада якісь рямці, каже „цього не можна, бо так погано". Коли хто забалакає про мету життя, обов'язки, про моральність, то дивують ся як то можна за все це поважно балакать теперішнім часом без тіні жарту?!

Сучасний молодик каже, недбало до вас звертаючись. — Облиште вже...

„І все те бачив, все те знаю“...

Подайте чогось новенького, будліякого, аби тільки новенького. Деж пак! Не дарма ж це вік літання та автомобілізму... Свіжі ґазети, свіжі палянички, книжки, розваги, Скетінґ-Рінґи й таке инше. Цілком природно? Дух розвитку, дух поступу? Хіба що так... Але не все сучасне бува нове, як і не все нове бува сучасне. Та й чи вже такички добре все знає, все старе в собі перетравила кожна окрема, нарізна людська одиниця? Ох, тая людська одиниця!.. Якже легко одвести тобі очі „ловкостью рук“ — і як часто усяки приблуди це роблять!..

Так, багацько є людей, що живуть по інерції. — Роблять, їдять, сплять, разважають ся не питаючи себе: для чого, на віщо це все? Нагадай тільки їм про це — як вони скривлять ся! А що ж його робити? Всі ж такички роблять. Неуважно ставлять ся люде до власного життя. Адже всі знають, що не вічно житимуть, але ніхто не почуває, що він умре. Реально не почуває, не думає за це. Хто ж не думає про смерть, не думає той і про життя.

Хай спробує кожен реально собі уявить, що він, ну — через місяць умре. Перше він був би кинув усе робити може з одчаю. Але після першої реакції кинувся б до життя, дбав би щоб ловити кожний мент, упитись кожною дрібничкою, яке б чудове, нове все здало ся йому. Новий світ одчинив ся б очам! Треба отже частіше думати про смерть. Уявити собі кінець

у всій його реальній безпощадности, неминучости. Треба страшенно перелякатись, і цей переляк наверне до жвавого, рухливого життя. Як хочуть здебільшого жити люде, що їх вратовано від самохитної смерти — як прагнуть жити смертельно хворі! Бо вони уперше в житті уважно роздивились навкруги. Думка про смерть навчає ставитись уважно до життя. Хай кожний уявить собі реально якийсь „нещасний випадак", хоч цей випадок не такий вже незвичайний, а дуже-дуже рясненько їх у житті. Разгорніть-но перше-ліпше число ґазети й угледіте ви окремий розділ, де тільки й мови: хто наклав життям, кого роздавило трамваєм... Чи ж думала-гадала тая бабуся Єва Кухарська що ото пішла собі як завжди на вулицю, опинилась у натовпі Львівських погромщиків — чи гадала, сердешня, що її буде задушено? А це ж пак такий вже собі дріб'язок житьовий — одна смерть!.. Бо скільки „їх" вмірає що дня „і що ж в тім такого"?

Уявіть собі, що сідаючі у ваґон трамвая, ви взяли ся спітнілими руками за ручку ваґона й з того дістали пранці; або напились десь води, чи то скупали ся в річці і маєте холєру; або слинили пучки перегортаючі картки в книзі, що взяли з бібліотеки — і дістали туберкульоза.. або хоч впала цеглина й развалила вам голову, а це призвело до божевілля. І завтра у ґазеті в розділі випадків будуть вже не „вони", ті одиниці, що завжди бувають, а будете ви, ви, розумієте — ваша власна особа, що ось сидить та читає, а тоді

лежатиме з восковим обличчам задубілою колодою й не читатиме, а вже коло вас у головах вам вичитуватимуть, а душенька ваша підчас того читання питиме воду зі шклянки й ходитиме по митарствах? І коли не були ви користні для Неньки-України за життя, то тепереньки прислужитесь українській статистиці яко одиниця та українському гробаку яко смашна потрава. Поприходять приятелі й вороги та будуть хилитать головами, вболівати, плакати й жалкувати як то ви невчасно вмерли. Щеб жити та жити і ось!.. Родичі й близькі побиватимуть ся, що не зробили ви що хотіли, але все тільки лагодили ся робити, якось лаштувалися жити, будували плани діяльности і „покищо нічого не робили, бо все щоденні турботи перешкоджали. І такички за тими щоденними турботами минали тижні, місяці, роки, юнацтво „молодії поривання, перших літ переконання“ і так минуть молодощі, зникне запал, посивіє волосся, зникнуть химери.

Так, так... це все зовсім старе. Це все добре обсмоктано в красному письменстві і Ви це читали, може й тепер читаєте, але не маєте дозвілля за щоденними клопотами (жінка, діти! — коли літній; „ще встигну — ціле життя попереду!“ коли молодик) спинитись над цим, уважно зазирнути життю у вічі. Як частенько це речення ми всує вживаємо і багато ще инчих, як от слово „жах“, „жахливо“, „моторошно“. Устами промовляємо, а душа наша далеко від того.

Усі слова якось вицвіли, вицвіли і душі наче зтерто усі особисті, індівідуальні ознаки й помальовано попелястою фарбою, як один! „Народу багацько, а людей обмаль“.

Але знову читайте, читайте, не знаю, щоб я дав, аби затаврувати це вам на лобі.

Ви вмрете!

Вам не лячно? Еге? Бо то буде колись, опісля, не тепер. Що про те думати? Живий про живе й гадає. Цур йому!

Жити як хотіли, як мріяли — ви не маєте тепер часу. Чи-ж тільки тепер? Може й ніколи? Ви читали, скажем Осипа Юркевича „І так буває“. Вподобало ся може? Добре, добре... Потóму згорнули були книжку й закурили цигарочку, аби трошки розігнати важке враження від життя, од безглуздя життя. Так і в театрах після драм виставляють фарси, жарти — аби розвіяти важке враження од життя. І ось натомісць вносити в це безглуздя свій розум, свою силу творчу — ви додаєте, протиставите инче безглуздя. Ви відбіраєте собі розум алкоголем, табаком, морфієм, кавою, чайом (кажіть: тю на його!) м'ясними потравами. Регочіть, бо це ж пак толстовсьтво десь певно!..

Неувага до життя... Це б то до всього, що є в житті — до себе самого й до инчих людей головніше.

Йдучи вулицею ми зиркаємо на таблиці крамничні, на вітрини, на людей, собак, ваґони трамвая...

Иноді якийсь бриль з гарненьким обличчам, екстраваґантний одяг — зверне на хвилину увагу, або афиша — і знову ми йдемо собі й бачимо це все, що зветь ся: вулиця. Иноді спотикнеш ся з чиїмись очима, тамж тую ж мить вже дивиш ся на рекляму цукерної фабрики, що простягла ся простирядном на бічний мур п'ятиповерхового будинку...

Профілі і маски — ось поле розлоге,
Ось все, що дає нам життя наше вбоге.

Не знаючи добре своєї душі, ані душ всіх отих „профілів", що сновиґають відтіль і відсіль — як маємо жити? Людина: це щось чуже, вороже, незнане як он тая каріатида, що тримає балкон сусіднього будинку. Однаковісінько. Але це ж цілий світ — великий, таємний, неповторний. Але ж тамо душа, окіян-море з зрадливими снами і щастям, з суходолами, долинами й гірськими верхів'ями!.. Що з того! Мало чого є таємного? Не варто... І суне це все мимо, мов на бинді кінематоґрафа... Живемо тілом, організмом, не душею. Мов у якомусь трансі, немов хтось злий та клятий загіпнотизував нас, загадавши наперед робити те-то і те-то. І ходимо... й робимо...

Коли ж хто доторкнеть ся, розбуркає — вирячемо очі, злякаємо ся, може вмремо з переляку перед дійсністю. То все машкару бачили, а зирнули на сутноту — зараз тобі самомордування. І йдуть „під три чорти".

— Туди й дорога! — кажуть байдужно одні.

— Яка шкода! — кажуть байдужно другі.

Нічого не кажуть треті, тільки полотніють з ляку смертельного й кидають ся хапки робити. Аби-що робити, тільки робити, тільки не сидіть байдужно край цієї безодні віч-на-віч із безглуздям життя.

Всього не переробиш!

Лягають знов любенько спати. Молоде дуже, зелене... Зажди, зажди, скруте й тебе!.. Злісно сміють ся. А ті все метушать ся аби лиш не чучверіти, не чевріти, місця по дурному не займати мовчазного статисти на сцені житьовій, але діячем бути, артистом живого життя... Творити це життя, це б то в безглуздість космосу свій нести глузд, свій розум, своє воління.

Щось треба, треба робити, бо такички жити несила. Хто зирнув у вічі смерти, загальній смерти — такички жити не може, не здолає. Але що його робити? Як його робити? І починає людина обдивлятись навкруги себе... Як наче після довгої хвороби вставши у-перше з ліжка й вийшовши у сад на проходку. Як вільно дихати! Як сяє сонечко! Яке все чудове навкруги...

Хто пак я? Де я? Що робити маю?..

. . . . . .

Читачу-юначе, товаришу мій любий! Ти-то все, що ти дієш, бо „по дѣламъ ихъ узнаете ихъ“. Може ти з отих „нудних постатів“ (Рада № 138, р. 1910), що по злій недоленці закинені десь у Сонгороді, чи де-инде по просторах України. Може ти дуже самотний, дуже нещасний, нудиш світом, клянеш долю, що не дає тобі

„ходу“, що перебаранчає жити по своїй уподобі... Може ти все чогось кращого собі виглядаєш... що гора до тебе прийде?.. Але не прийшла вона й до Мохxамеда!..

Може навпаки — ти безжурнй та веселий, самовпевнений та балакучий, жартівливий, червонопикий самець, фліртуєш з підлітками веселенькими пустопорожніми, як і сам. Може захопив ся був ти спортом, чи авіатикою, піячиш, гуляєш в біліярд та карти з такими ж молодиками, як і сам, і ходиш до проституток?

Бо ж справді, ти не маєш йти у ченці?!..

У свій час ти глибоко пережив Саніна з його стихийним пантеізмом, містичним впиванням з живого життя?.. А вже ж?..

Але хто б ти не був — зроби ось що. Забіжи на днину, на два дні кудись від людей, од свого щоденного животіння й поподумай добре — про ці всі старенькі питання гейневського дурня та шекспировського принця.

Чи варто коптити небо, гноїти тіло, або нудити світом та чекати від бика молока? Що буде далі з того всього? З такого чевріння?..

Як вихованець російської культури — читав ти певно „Яму“ Куприна, „Анатему“ Андреєва, „Сатану“ Гордіна, альманахи Шиповніка, „твори“ Вербицької, Фореля та Вейнінґера. Бо — сором цього не читати.

А чи читав ти Винниченка, Кобилянську, Кримського, Стефаника, Яцкова?.. Беру не по „ранґу“ — як попадя...

34425

Ге ж ні? Бо тобі не було часу навчитись мови? Переглядаєш иноді ґазетку? І то добре, звісно.

Тай на що його вчитись? Адже як-не-як, а таки розбереш ти й журнал й ґазетку малоросійську, як що підвернеть ся, звісно. А студіювати цю мову поважно — навіщо? Аби балакати нею красно, вільно й писати? Але ж тепер цього не потреба — тепер „въ обществѣ“ її не вживаєть ся. Всі знанні тобі українці справді в урочисті хвилини ввертають у свою розмову кілька з'українізованих московських речень, але й то врядигоди... А на вулиці, з чужими — хто наважить ся на такий фанатизм, таку вузкість національну?

Ще твої знайомі дівчата — Аня, Нюся, Роза, Рахіль — сміятимуть ся? А нащо бути смішним?

В темній альтанці деклямуєш ти „їй“ з Бальмонта „хочу быть дерзкимъ, хочу быть смѣлымъ!“, розмовляєш про Каменського... Вирізуєш на березах та лавах цизориком її ініціяли?.. А може з тебе поважний екстерн або-що і передплачуєш „В. Знанія“ з такими чудовими додатками і стоїш вище вузьких націоналізмів.

Так ось маю нахабство тобі пораяти: передивись ще раз свої погляди на національну справу, обзнайом ся з історією українського рушення національного і тоді спитай себе вдруге — який тепер твій погляд на цей рух? Бо тільки про те можна категорично висловлюватись, з чим добре знайомий. Бачить перед себе історичне з'явище і не звернути на його уваги, не скласти на його певного погляду — це некультурно...

І коли ти цього не зробив досі, то зроби тепер, як попало тобі оце до рук. Коли це все виясниш собі — то матимеш проґраму в українськім питанні. Скажеш ти нам своє слово — яке б воно не було. Тільки не мовчи, не нехтуй...

Коли ж ти пересвідчений Українець, то—чи багато ти дбаєш для свого народу, для своєї ідеї? А чи може обмежив ся тим, що доконав ся хто ти, пошив сорочку зо стьонжкою, повісив на стіну Шевченка, завів „Кобзаря“ в палятурку і коли тебе спитають кажеш російською мовою, що ти єси Українець? Є ще в тебе декляматор і ти на вечірках читаєш „Вуси“ або про „Щирого“?.. „Про горлицю й горобця“ та про сердешного бичка що все хвостиком круте тай круте?..

Ну, годі вже з отими недолюдками. Не всі ж такі. Є ж і активні, жваві одиниці! Отже пам'ятайте те, що Україна не для Українців, але про всіх, хто живе у ній. І всяке, хто живе в ній знати повинен що вона таке і що таке український рух національний. Пояснюй отже це усім геть: Українцям, Жидам, Росіянам... Борись за свою ідею!.. В цій боротьбі за свою ідею, в ширенні її серед свого кола — нехай полягає зміст, вага твого життя й твоя вартість, потрібність, raison d'être яко суспільної одиниці...

Лиш боротись значить жить —
Vivere memento!

Але на цьому не крапка. Окрім того, що ти Українець —

ти ще заможний, або злидарь — ти людина. Отже вияснивши все це, з'єднавши всі боки свого соціяльного я, згармонізувавши їх в один кришталь, камінь-самоцвіт — йди Ти в життя.

Мета життя — в боротьбі. Але ця боротьба на ріжних частинах землі прибірає ріжні місцеві форми.

Отже як боротись, яку провадити боротьбу?..

Пам'ятай ще раз: життя — то є шлях до смерти. Дбай же як найкраще пройти його. Рушення — закон життя й смерти. Боротьба — апогей розумного рушення.

Vivere memento!

„РОЗМОВА ПРО МОВУ“.

(Враження з дійсного життя).

Дерзновенны наши рѣчи —
Мы для новой красоты
Разрушаемъ всѣ законы,
Преступаемъ всѣ черты...

Що буде з пацюка, як він причастить ся св. Таїн? Як зватиметь ся стіл, коли поламати всі ніжки? Яка різнація між сільфами та саламандрами? Як добути з металів щире золото?

Морочили собі голову дозвільні люде схолястичного Середньовічча — всі оті граматики та алхимики...

Що буде з нашої мови од впливів сусідніх народів? Чи буде вона тоді українська мова, чи вже ні? І чи є наша мова справді таки мова, чи може вона... чорти-батька зна що? Яка різнація між мовою й чорти-батька зна чим? і як добути з покаліченої мови чисту українську мову?..

Морочили собі голову дозвільні люде на Вкраїні народжені й сущі до революції й... після неї. Одним словом — українофіли.

Нація, що має велику потенційну силу життьову — пристосовуєть ся до найнеможливійших, найненормальнійших умов животіння.

Наше українофільство є власне клясичним зразком такого каліцтва мимоволі, каліцтва з примусу, коли треба було вибірати між Сцілою урядових заборон і Харібдою цілковитої національної смерти. Тоді саме народила ся була на світ божий тая спасенна тактика „удавати, що нас нема“, смертельно-гипнотизуюча тактика, що од неї ми не швидко вигоїмо ся цілком. Тоді ото з атмосфери смердючої — політичного гніту й кволости духу, за часів панування бакалейно-рафінадного сантіменталізму й романтизму і водворив ся наш солоденький щей слинявий патріотизм.

Це — болячка, що її московське ярмо нам намуляло, це хвороба, задля гоїння якої ще нема певних ліків.

Докторська дісертація д. М. Ґедзя показує, що ця складна хвороба походить од певної баціли з хитромудрою латинською назвою spirillum patricianum ukrainofilicum.

Українське національне життя обмежувало ся тоді... та замість його були таємні „конспіративні“ розмови в порядних сімейних домах. Зачиняно на всі защіпки й засуви двери й точили ся теревені про Неньку -

Україну, про Січ, писано вірші глупої ночі про могили козацькі й поливано рясними сльозами, що „не вернеть ся воля“.

Але осередком усіх розмов були безконечні, як Чумацький Шлях, розмови про мову.

Як писати — „від“, чи „од“? Діється, чи дієцця, чи діеть ся?..

Чимало про це говорено й писано. Цілі розправи, напр., про те, що „паляниця“ слово грецького коріня — загалом ціла література!

Отже — розмова про мову то є перша й найпевніша ознака українофільства.

Українофільське каліцтво свою історичну долю відограло. Минули ся часи коли воно ще мало хоч яке право на чучверіння. А таки чучверіє! Силою інерції цей комедний рудімент нашого життя не тільки животіє й досі, а ще й силкуєть ся стояти на чолі національного руху. Невеличка, але чесна компанія цих недобитків українофільства окопала ся високими шанцями і ще не хоче вірити, що життя видало вже їм свідоцтво безсилля, духового збанкротовання і що шанці, хоч і які високі, вже не відповідають вимогам сучасного військового мистецтва.

Поезія й проза, публіцистика й критика вже цілком емансіпували ся від українофільства. „Вони“ лишили ся самі. (Звичайна річ — без лакеїв ніде не буває!). Але в житті воно ще стремить і муляє очі на глум

сусідам, даючи їм право не ставити ся до нас як „слід“, як до людей.

Запобігання ласки в можновладців і маніякальна якась полохливість перед всілякими „хо“; вічне оте старече „чекання кінця“, або навпаки — удавання, що ми „шапками закидаємо“, що на нашій патріотичній Шипці „все спокойно“...

Але по при все те повсякчасна моторошність: таж таки стара полохливість лишила ся. І досі бренить вона так само в традиційних розмовах про мову. Тут, маєте, ціла національна небезпека!

На трьох „хо“, як на трьох китах є утворена їхня теорія небезпеки для нашої мови. „Польщизна“. „Московщизна“. „Галичанщина“. Стара це байка. Написано про неї вже чимало українофільських книжечок, де на ґвалт кричать про „засмічення“ та „калічення“ нашої мови.

Крім того коли-не-коли хтось з особливо вшанованих українофілів не втерпить і подасть статтю в якусь часопись, „вказуючи“ на лихо, „застерігаючи“ молодих, „закликаючи“ до „вчасної“ роботи. Навіть укладають цілі теорії рятунку нашої мови од загибелі, або показують „бажані шляхи її розвитку“ з табличками фонетики, морфології і словарцями — „для практичного вжитку“.

В усих цих „охранних“ теоріях філологія — найвища богиня. Не обійшло ся й без міфології, власне міфу про „чисту“ українську мову. Ця „чиста“ українська

мова, якій вони хотять навчити молоде покоління — є річ досить таємна, просто містична. „Чиста“ мова aqua distillata, позбавлена усих мінеральних здорових елементів землі!

Жива мова завше „нечиста“. Пильнуючи українофіли чисту мову, зробили її мертвою. Засмічення „чистої“ мови, це її ріст, її розвиток. І це смерть філологізму й українофільства.

Бубонять собі старі люде і зле ворожать та не ймуть уже тепер віри ворожбитам і характерникам. І не „врятують“ вони мови своєї „чистої“ од засмічення отими — „умовиводами“, „передніщцями“ (попередниками) „передняками“ (поступовцями) й инчими „сутонародніми“ словами. „Чиста мова“ такий само „високий“ і „недосяжний“ ідеал, як і добуття з металів щирого золота! Ще лихо в тім, що в кожного вшанованого українофіла є своє розуміння цього ідеалу і досі ще вони ні до чого не добалакали ся. Але дарма! Ще не вмерла Україна. Дасть біг — добалакають ся. Принаймні, позаяк вони дуже балакучі (а надто в обстанові, показаній в дісертації д. Ґедзя!) то ось додумали ся собі заложити спеціяльну таку балачкову інституцію з архивом і стенографами: „охранку“ нашої мови. Архив то буде „нерухоме майно“, наша національна скарбниця! Плян не гіршій за Винниченкові „співочі товариства“!.. Вже спасибі їм, вже красненько дякуємо!

Воно то звісно: Господь із їми з їхніми балачками та річ в тім, що вони страшенно непосидячі. Як усі старі люде вони до того ще й страшенно добрі. Мало того, що добрі, а ще й инчим свою добрість накидають. Слабі очі, бо деж таки — попожили, хвала Господеві, а вони не ймуть віри й пишуть цілі розправи про „криве дзеркало“ та дають „добрі поради“ собі на втіху, а молодим „на користь“.

Сумно й жалько за їх! Для них українство й досі якесь „родинне огнище“, якийсь патріархат і вони й досі збірають молодь і читають „моральну науку“ на спасенну тему з шкільної хрестоматії для „молодшої групи“:

Ой, тому ж плекайте, діти, рідненькую мову!..

А то вас ріжні „Хо“ іззідять з кісточками...

Таке то лихо з національною схолястикою та національною алхимією!..

І каменувати ладні вони своїх апостолів правди і дійсної науки. І не розуміють вони їх, людей з широкими обріями, з очами, що дивлять ся у вічність, але що розуміють з тих своїх високощів і нинішню історичну хвилю.

І шкода що дехто з зеленої молоді дає себе впіймати в старечі обійми трухлявої українофільщини. Не здолає де-хто роздивитись і збагнути завдання моменту. Бо, коли б було инакше — не слухали б тоді „розмов“ ані про мову, ані прощо, а перейшли до національної

акції і то не до тактики угодовства і всіляких „реформизмів“!

Українофільство!..

Спаси, сохрани й помилуй дожити до такого!.. Гріхи!

Тісно й нічим дихати в зачиненій на защіпки й засуви господі і хочеть ся на свіже повітря, де живчиком колотить ся молоде і свавільне життя.

„ВЗІРЦЕВЕ ГОСПОДАРСТВО“.

(Апотеоза „чистої“ націон. культури).

> Я уявив собі заклад, де плекають чисту культуру спірілли, заховуючі її від усяких ворожих впливів. Я уявив собі, як відти спіріллу розвозять на плід по всій Україні і прищеплють її дівоцтву й парубоцтву українському... І я вже бачив духовними очима, як ціла Україна українофільствує...
>
> (М. Ґедзь: „Дісертація на доктора Патріотизму“, стор. 27).

I.

Часи Гуманізму прийшли натомість Середньовічній схолястиці. „Смілі новатори, щастя фундатори прийшли з вільним словом з незалежною думкою, з блискучим соціяльним памфлетом“. „Хвала дурощам“, „Листи темного люду“ ймення Еразма, Рейхліна, Ульріха фон Гутена якось з'інтимна промовляють до душі, якісь світлі та радісні спогади збурюють...

Українська наша дійсність подібна до того. Провадити аналогію? Не хотіло ся... Мовляв — цур йому пек! Хто не бачить хай не бачить. Але ж не всім повилазило, не всім позакладало! Але й мовчати вже нікуди „страха ради іудейска“.

Воно само собою. Під свіжим вражінням останьої розмови про мову, „Асоціяція думок“, завела в нетрі всіляких инчих „розмов“.

Це ж власне суто-українська, орігінальна форма популярної літератури!...

Великий доробок. Але це ще не все. Крім „розмов“ маємо всіляки „поради“. Поради при наглих випадках і каліцтвах і коли вкусить скажена собака то-що і як любити Україну та як розуміти красу, чи де її власне шукати. Загалом все геть чисто радять як його в світі божому жити. І все це надзвичайно просто й зрозуміло і по формі і по змісту. Навіть — уманському дурневі. Отже — легко бути Українцем, чи пак українофілом. Ніякої тобі турбації — живі та хвали Бога і українофілів.

Але останнім часом українофільство перейшло в вищу фазу, складнішу. Всі ці поодиноки розмови та поради помалу-малу згромаджують ся до купи: з їх утворюєть ся щось єдине, якась одноманітна цілість, конґломерат. Такички, як знати вже, розмови про мову кристалізували ся нині в цілу теорію чистої мови. Співи за чарочкою „Ой куме, куме“ і т. д. перейшли в цілу теорію співочих товариств, коли йняти віри Винничен-

кові. Є чутка, що танці теж матимуть спеціяльну інституцію. Тамички плекатимуть гопаки, козачки, гуцульські „аркани“ і т. п. з цілої соборної України. Так само національні напитки та наїдки, які вже й тепер мають свого літописця[1]) — знайдуть згодом почесне місце в спеціяльних інституціях. Кожен українофіл заприсягнеть ся нічого не пити й не їсти крім ковбаси та чарки, запоріжського меду, чи ще чого такого щиро-нашого, щей народнього?

І так буде з усіма проявами життя особистого й родинного. Все буде знаціоналізовано, все плекатиметь ся силою святої традіції.

Але на тім не край. Кожний окромий заклад плекатиме чистоту тільки однієї якоїсь галузі нашої культури. Але ж культура національна становить певну цілість. Отож мусить бути закладений ферейн якийсь українофільський — усіх поодиноких закладів. На чолі того союзу повинна бути центральна організація — національний патронат чи що. Його метою є плекання „чистої“ українофільської культури од усіх ворожих впливів.

Десь певно для того буде обрано людей найвисоко-поважнійших з найвищим титулом „Pater patriae“ — „Батько Вкраїни“. Як знати з дісертації М. Ґедзя на такий титул має право українофіл доживши до 50 ро-

---

[1]) „Страви і напитки на Україні“.

ків [1]). Ці архонти, чи як їх тамички зватиметь ся (мабудь якоюсь щиро українською народною назвою [2]) певно постановлять оточити Україну міцним та високим муром, подібно до Китайського, чи краще величезними шанцями, бо це нагадуватиме стародавні окопи від татарви, що подекуди і досі можно здибати їхні останки.

Національна бач форма, щиро народня — передовсім.

Що до „инородців“ на Вкраїні сущих, то були підстави думати, що жидів, кацапів; ляхів буде геть протурено, але потім взяла перевагу думка, що краще їх асімілювати. Проте більш ліві українофіли кохають ся на думці, що инородці — самі асімілюють ся з „кореннымъ населеніемъ“.

Другою метою Патронату буде охорона національного духу — духова „охранка“. Здійснено це буде заведенням паспортизму, ц. т. свідоцтв національно-українофільскої благонадійности, і разом з тим запекла боротьба всіма законними засобами з непевними елементами серед українофілів.

Завдяки таким твердим установам збережеть ся чистий національний дух.

Звичайно це все — недосяжний може ідеал, але тим більше в ньому принади!

---

[1]) Микола Ґедзь: „Казки та оповідання з недійсного життя. Spirillum patricianum ucrainofilicum“. Дісертація на доктора Патріотизму. Харьків, ц. 10 к., стор. 34—35. Далі посилатимусь на цю-ж таки коштовну наукову студію.

[2]) Отамани. Увага шріфт-зецера.

Шлях до такого стану річей теж має бути щиро-українофільський. Отже це буде наче новітний Ромодан: „широкий шлях культурного розвитку“. Цим Ромоданом і посуне спроквола еволюція українства на українофільський копил. Відповідно до того й рітм руху буде українофільський, спокійний, лояльний, чумацький, по формулі Винниченка. Приблизно так.

— Довгим шляхом їде волами „хохол“. Сонце. Спека. Він лежить на возі й куняє. Воли сунуть помалу, „хохол“ стьобає, цобекає. Віз їде.

Тимчасом земля з планетами кружляє круг сонця і саме сонце кудись паде, летить без кінця краю.

Відповідний буде і настрій. Лагідний, доброзичливий, а по вченому — „паціфізм“, — стан цілковитого супокою.

Певна річ, це тільки загальний контур майбутности і вже тому до певної міри утопія.

Але в цій утопії нема анічогісінько такого, що його не було б, — хоча в ембрінальному стані, — вже тепер.

Новітний Ромодан, що їм суне наше українофільське чумацтво добувати соли сучасної культури!

Додержуючись заповіту „Батька-Тараса“ українофіли не від того, щоб і чужому навчати ся. А якжеж! То був би наклеп, що вони чужого цурають ся. Але треба те все натуралізувати ще й на українофільський штиб. Доконче. Наприклад капитал. Проти його нічого не можна мати (писати треба копитал од „копити“, а не „капітал“. Слово щиро-українського коріня як і

мотор — од „моторний“ і т. п.). Але він мусить бути українізований і тоді це навіть дуже добра річ.

Хоч поки що суне Ромоданом тільки возик волами, але колись і автомобілі їхатимуть, тільки плахтами причипурені.

А поки що одним-однісінькій возик виїхав українофильський тай тому така халепа стала ся, що він ні туди, ні сюди! Бо хоч би вже було круторогими запряжено, та-ба! Повиздихали! Або як писав декадентський поет.

Уже чумацькі круторогі давно попродані воли!..

Отож і запрягли ся — лебідь, рак та щука.

Погодили ся всі вони на тому, що таки треба їхати Ромоданом добувати культурної соли. А як їхати, то щось не теє!.. Бачуть вони, що діло дрянь, а вертати ніяково, то вирішили принаймні по старому, українофільському звичаю — „удавати, що все як слід“.

Це як на Подолі кажуть „держи фасонъ“.

Так ось метою сучасної українофільської діпломатії це — „держати фасон“ високої „національної“ політики.

Як відомо з гіркого досвіту кожному, хто не купує на Хрещатикові черевиків, а мусить чимчикувати на Поділ купляти за півтора карбованця черевики з „американським фасоном“... Це так — зиркни, то наче справді черевик, а взуй та попоноси, то за тиждень-два самі про його спогоди зостануть ся.

Це бач, тому, що замість грубого реміню вжито більш делікатні речі, а саме: папір, віск та чорнило.

Отже — українофільська культура так близька до справжньої культури, як подільський черевик — до справедливого черевика.

Крім „фасона" — нічого. І тіж самі елементи на споді: папір, віск та чорнило.

Чорнильний бік українофільської культури вже досить відомий. Тож він усе пише та розмазує. „Тон задає".

Восковий елемент українофільства досить добре змальовано в краснім письменстві (Винниченко) і в науковій літературі (М. Ґедзь) тому тут можна на цім не спиняти ся.

Що до папіряного, то це елемент власне останнім часом будуючий, творчий в українофільстві як і в черевиках з Подолу.

Папіряні українофіли не полюбляють зайвих слів, вони міцніше за воскових і з чорнилом поводять ся помірковано.

Воскове українофільство ще має старі звички маріти солоденько і взагалі „розтавати" при кожнісінькій до того нагоді. Папіряне українофільство вже не розтає, не розтоплюєть ся од сяйва сонця „національних святощів". Воно згодом навіть може признать ся, що власне ідеал українофільський, як і всякий инчий — ні до чого! Що, мовляв, не в ідеалах сила, а в самім факті українофільського „руху".

Не дарма ж ото в „Співочих товариствах" цей папіряний тіп українофіла зветь ся „бернштейніянцем". (Аджеж для всіляких реформистів — „кінцева мета —

ніщо, рух — усе". І пануючі кляси надзвичайно прихильно ставлять ся до цього „благорозумного соціялізму"). Є в „співочих товариствах" чудові зразки воскового й чорнильного українофільства.

Отож, як видно, українофільство єдиний по при всій своїй ріжноманітности, конґломерат. Уся ця чорнильно-папіряно-воскова будівля ще помазана зверху українофільською слиною [1])... Це в їх найміцніший цемент задля великих патріотичних будівель.

Тут було зроблено останні висновки з українофільських теорій. Приведено все до сінтезу — до абсурду. Певна річ — вони до того не доходять. І це тому, що вони не до кінця чесні з собою — не до кінця логічні. Вони навіть сварять ся, обурюють ся коли хто їм покаже їхню сутноту, або порадить бути чесними з собою. Це вже в їх зветь ся „намулом". Але і ця їхня нелогічність, поміркованість — досить стильна. Це — остання рисочка їхнього духового обличча і їхніх теорій.

А їхня практика?..

II.

Такъ въ ненастные дни
Занимались они
Дѣломъ.

Як ущухли всі революційні буруни на всеросійськім морі обивательської дійсности — прийшла черга ліквідації всіляких „фразеольоґій".

---

[1]) „Ibidem" (у М. Ґедзя) стор. 21.

Тоді ото й наші українофільські медузи занудили ся в самоті й хоч була в їх звичка мати хату з краю, то тепер уже нічого небезпечного не було й вони випливли на поверхню. Ще й якими громадянами поробили ся! Випливли — і заходили ся будувати культуру, „творити історію“.

І щож — ніде правди діти — таки сотворили!

Істинно — хоч не рано почали, та багато утяли — „на рідній ниві“, як то вже в їх зветь ся.

Ця еволюція українофільства „блогополушно“ відбуваєть ся й досі. Власне полягає в тім, що українофільський „тіп ідеальний“ перетворив ся на „тіпа практичного“. Поодинокі медузи зпаяно слиною в цілу сіфонофору... Хоч яка була обивательська дійсність, а таки принатурили ся! Просто рекорда „побили“ на практичність.

Перше їхнє діло, то було увіковічення пам'яти „Батька Тараса“. У стольному місті Київі має стояти в цілій своїй красі українофільський монумент великому мужицькому поетові.

„Батько Тарас“ (яка, справді, фаміл'ярність? Великий постільки, поскільки „мужицький поет“, а не дійсно велика індівідуальність творча! Це в їх зветь ся: „народництво“). Батько Тарас конче мусить бути в бронзовім[1]) кожусі й шапці. Коло його буде

---

[1]) Шкода, що не можна справжнього, натурального! А шапку — з решетиловських смушків!..

Натуралізм та ще „сімволізм“ тепер уславив ся у їх. В театрі еволюція пішла теж од „співів з танцями“ до „символізму“

темний, злиденний селянин з парою „круторогих“ і з возом. Вбога селянська хатина теж з бронзи одлитая, стоятиме оддалік, а довколо неї бронзовий вишневий садок.

Дехто не згожувавсь з деякими деталями. Краще, наприклад, замість однієї хатини — цілий хутір — для такого ж генія? Та й матеріяли — граніт, бронза — не щиро-українофільські. Краще було б поставити з нашої таки рідної глини у виконанні опішнянських гончарів.

В історії українофільства буде колись зазначено і знакомиту боротьбу за університет у Львові, як вона проводила ся на Україні російській.

Величезний то був рух! Очевидно — як і лічить українофілам — рух був папіряно-чорнильний, без всіляких ексцесів, як от прилюдні демонстрації, то-що. Це могло б, звичайно, тільки пошкодити нашій справі! Зате статистика показала яких грізних розмірів набуло українофільство...

Але як бундючно не сиділо українофільство на поверхні нашого життя, а таки ним не обмежила ся наша дійсність. В цю бочку „меду“ таки підкладено трохи „дьогтю“. Хоч і не багато, але того було досить, щоб українофіли не відважували ся ткнувши себе перстом в груди промовити.

— Українство — це ми!

ніби то „під Метерлінка“ та натуралізму з „електротехнікою“ та „машінерією“ що до форми і демократизмом, що до змісту. Багато „ідейного“ шаблону в тій еволюції, та мало... мистецтва!

Бо коли б вони казали це, то воно було б брехнею.

Отже їм лишило ся тільки удавати, що крім їх нікого немає. І вони... Це досить пікантна буде сторінка в історії нашого відродження! — власне про українофільський соліпсізм...

Річ не чувана! В стоячому болоті піднявсь бунт. Прийшов якийсь поетик і кинув їм у вічі — чорнильним українофілам:

— З громадського багна багно літературне зробили ви!

Але ж то був якийсь поетик! На його було випущено собаку. Собака гавкнув, дістав по скілько копійок за рядок віршованої лайки і — все стало як і допіру.

Як почала будувати ся перша не українофільська, а таки українська фортеця, то вони ще нічого не розуміли. І вони собі сиділи й чекали, що ось молоді прийдуть і поклонять ся їм, високоповажним і вельмишановним, принесуть хабарика, „помажуть“ амбіцію і получать промислове свідоцтво на право звати ся українофілами, чи як по вченому — patricianum ukrainofilicum і паспорт національної благонадійности, а заразом і писану торбу „добрих порад“ та „необхідних вказівок“... Але ніхто не приходив! Звичайно на перший раз їм було зроблено належну нагінку, але мнягко, бо ж не диво, що вони ще не знають „елементарних правил літературної звичайности“.

Перша шрапнеля, що перелетіла українофільські шанці — счинила страшенний заколот і конфуз. Аж роти пороззявляли з дива і очі на лоба повилазили.

— Як? На нас? На батьків?! Свій на свого? За наше жито? За все, що ми зробили для Неньки? Оттакої! Та це ж уже не про нас власне ходить, а о національну справу! Та ж це простісінька зрада народнім інтересам, та... та... та...

По нашому це буде — Оказія, якої не бувало, по російському — Скандалъ въ благородномъ семействѣ. У Поляків — замах на мораль пані Дульської.

Ось друга, третя шрапнеля зарили ся в українофільські шанці. „Увы, сомнѣнья нѣтъ“!..

„Аки таетъ воскъ отъ лица огня“... розтала геть українофільська мрія, що мала силу традиції ще з часів Котляревського. Мрія — про „згоду в семействі, про мир і тишину“ та инші гарні речі, солоденькі пасторалі воскового українофільства.

— Розпад та розтіч! Незнавка й нетямучість! Сварили ся патріотичні мастодонти.

— Що то буде? Як їх приборкати?

Боротися з їми? Але це ж їм на руку ковінька.

А не діждуть! Треба лишити ся на високощах. Ніби-то: не варт з їми руки каляти.

— Не залякаєте!..

Вони себе не зрадили. Тактика удавання, що нічого не трапилось перемогла гнів образи — Традіція перемогла.

Та по правді, то й пороху вже не було.

Літа вже в „батьків“ не ті, щоб на одвертий герць ставати. Молодість не вернеть ся, не вернеть ся вона!

І власне що їм треба, отим „молодим“? Не збагнути вже підтоптаному українофільському орачеві і він сердито маха рукою з безнадійним виразом.

— Декадентизм!..

А що воно таке — Господь його святий знає. Є такі хитромудрі слова в старенських людей...

І мовчала сумно українофільська цітаделя і невеселу думу думала. На звичайну тему.

Як було добре в старовину і які тепер люде поставали та як жити скрутно стало...

І як то таки не догляділи, що таке сміття позросло на рідній ниві?

Гай-гай треба плекати, пильно доглядати дітей. Як не рідних, то бодай онуків...

Щоб не були такі виродки.

Виховувати в суворій атмосфері і оберігати від отруйних впливів. Не треба випускати на шанці. Коли самім не сила вже вилізти, то перечасувати, поки підростуть. А шанці старі, міцні — покищо витримають гряд шрапнелів.

І ось під гуркіт канонади сиділи позачинившись старі. Сиділи й не рипались і не сміли на гору показати ся. Добре зачинили ся. Вчили діти і ґрунтом вчиття було гасло:

— Свій до свого!

А ті, що вносять розбрат та ростіч — вороги. Їх віддано інтердікту, анафемі. Минати їх. Руки не давати їм!

В стані облоги українофільські Дон-Кіхоти вже не могли нікуди їхати. І пішли вони на спочин.

Їм натомість з'явили ся Санчі Панси українофільські. Вони вже не маріли про далеки мандрівки. Вони були пристосовані до життя за високими шанцями. Далі вони ніде не бували і нічого не бачили. Коли вони й марили на дозвіллі, то хіба про губернаторство в рідній цітаделі. То були українофіли - практики — Карієровичи.

Ніде правди діти — таки добре заморочило голови українофільство всіх ґатунків отим культурницьким туманом „дівоцтву й парубоцтву українському"!..

В літературі українофільство вже локалізовано.

Але за для ліквідації українофільства боротьба мусить перейти з літератури в життя.

І тут останнє слово скаже дівоцтво й парубоцтво українське.

— Цікаво!..

КУЛЬТУРНА МОЛОДЬ і ПРОПОВІДЬ ВАНДАЛІЗМУ.

Вѣчная память красивымъ и звучнымъ
словамъ!
Вѣчная память красивымъ и искрен-
нимъ позамъ!

Саша Черный.

Буває слово від діла важніше
Буває діло доброго слова не варте.

Богдан Лепкий.

I.

Наша культура? . . . . . .
„Шматочок“ землі, вкритий полями, гаями, селами, хуторами, „культурними осередками“ як рідкими оазами в палючій сонцем пустелі і численими „Сонгородами“, які є ближчими нащадками Гоголевського „Миргороду“...

Навіть та сама історична калюжа серед міського майдану, калюжа, що в їй „відзеркалюєть ся“ ратуша, суд і инші магістральні установи — навіть вона досі

істнує і „відроджуєть ся“ хоч би в творчости Коцюбинського (опов. „Сон“).

Отже од Гоголя по цей час жиє живісінька стара улюблена „Малороссія“, проспівана, опоетизована од гр. О. Толстого й инших. Це є велике зачароване царство віковічного сну і спокою...

„Хохландія“ — апатична, неповоротна, безжурна, здорова як той віл, червонопика, дебела, — з варениками, „ковбасою та чаркою“, співами й танцями, дівчатами Марусями, парубками Грицями, дідами, дядьками, широкими штанями, салом і соняшниками.

І ось де-не-де на тлі цієї „Соняшної Хохландії“ повстали „осередки культури“, великі европейські міста з широкими брукованими вулицями, геть повнісенькими сновигаючого люду, гремлячих, дзвонячих трамваїв, смердючих автомобілів, у білих рукавичках поліцаїв з ясними ґудзиками, кінних, піших, з шаблюками і без шаблюк, з білетами охранки і без ясних ґудзиків.

Европа в Хохландії!

Величезні кам'яниці — „хмародряпи“, бібліотеки, музеї, театри, журнали й ґазети, хроніка самогубств і карети швидкої допомоги...

Усюди таблиці „панською“, городською“ мовою.

— Остерегайтесь поддѣлокъ!

— Берегитесь карманщиковъ!

— Скорѣе кончайте свое дѣло и уходите!

Тут усе „городське“, тоб-то „панське“ — і вбрання і мова й будинки, та що!.. навіть природа!

Підчекрижені стоять дерева, де тільки краєвид мальовничий — „ресторація“ з оркестром.

І все чуже, вороже тій стихії, що навкруги цих осередків, що ходе мальовничими яскравими плямами по цих сірих вулицях де-не-де в постатях молошниць.

Ось ніч. Електрика панує на вулицях. Великими лавами сунеть ся народ у розчинені двері кінематоґрафів задовольняти свої очевидно духові потреби.

Ось „пригоди Дурашкіна“, Пінкертони-шпики, драми і феєрії „только для взрослыхъ“...

Ой, тай гарні ж вони,
Наші села здаля,
А зблизу позирни —
Утечеш відтіля!..

Так само хочеть ся забігти і від цієї „Европейщини“ як і з того села „мальовничого“. Однаково бо чи то „по хатах“ ходити, чи по „сумѣсныхъ“ кватирах у хмародряпах-домах.

— Придивись до людей:
Окує тебе жах,
Стогін зрине з грудей.

Де злидні там нема культури. Там роспуста, „хамство“, „деморалізація“...

Університет? Але ж там вчить ся студент Голубєв, там навчає профес. Сікорський, та профес. Флорінський (ті, котрі...), там академисти, там поліцаї біля воріт...

Очевидно дійсна культура, то фантом, то мрія, вироблений головою контраст, яко заперечення нашій сучасности, нашій дійсности.

Коли знищення цієї дізгармонії є метою цілого „людства“ і становить зміст його поступу, то це „людство“ занадто багато має поглядів на це все і методів як того доскочити.

Передовсім багато в тих поглядах фетішизму.

У нас той фетішизм досі в двох формах виявляв ся.

Власне: українофіли сотворили собі куміра з — українського мужика.

Звичайнісенький український мужик у цілій своїй натуральній безпосередности — зробивсь об'єктом українофільського культу.

Це ж його теперь мають поставити на п'єдестал, це ж йому тепер ставляють (а не Шевченкові!) монумента!..

Але є ще инші фетішисти, крім українофілів і то власне наші хатні „западники“, наші доморослі „европейці“.

Вони вже ліквідували культ хатніх божків, але тільки для того, щоб на порожнє місце понаставляли нових божків, присланих по почті з Європи.

Різнація вся в тім, що божок українофільський — некультурний, а їхні божки — все найновіщого виробу ще й „єдинонауковим способом“.

Коли отже прийшли творчі одиниці українські — були вони цілком самотні.

„Народу“ аж... трийцять мілійонів (і навіщо, Господи, такого багато?.. Хоч би трошки менше!), а проте життя — пустеля і навкруги безлюддя.

І ось тужать молоді українські поети:

І рветь ся стогін із грудей:
Нема людей! Нема людей!
Нема людей — самі дома,
Кінця і краю їм нема.

(*Будяк*).

Кого ж кохать в хвилину сил розцвіту?..
В безодні туги, сліз, журби?..
О, не знайти мені святого цвіту,
Бо скрізь підлесливі раби!..

(*Неприцький-Грановський*).

І немає таких ворогів, що з ними можна було б сплести ся в шаленій схватці, в останнім герці, щоб скоштувати цілого захвату боротьби, щоб відпочити після пекельного напруження сили і відчути щастя інтензивного, буйного життя. Щоб у тій боротьбі зміряти силу свою, знайти себе, зреалізувати поховані можливости в собі...

Друже мій — вороже! стати до бою
Всіх нас примушують поклики чести.
Будем же чесно й одверто з тобою
Прапори нести.

(*Чупринка*).

І скрізь тут зло...
Душа миритись з ним не хоче
І корогву протесту піднімає,
Вся кров з образи так клекоче,
А глянеш пильно — ворога немає.

(*Шаповал*).

Ворога дійсно культурного й свіжого — нема. І в цьому трагедія справжнього борця, а не Дон-Кіхота.

Той і з вітряками битиметь ся, тому й не треба справжніх ворогів.

І ось потенційна сила не переходе в акцію, не вибухає. Нема каскаду полум'я, дощу, куль. Шрапнеля в сиру землю заривається. І нічого не змінюєть ся. Дарма, що раз, напр. сподівали ся навіть епохального з'явища. Де там!..

Відбуваєть ся процес зросту, купчення сил, утворюєть ся ґрунт для боротьби.

Покищо творчі одиниці засівають зерна на піскуватому ґрунті. У всякім разі чогось не стачає...

Таки водять ся в нас книжники, що чи не „все знають" і з певністю вказують шляхи всім і кожному.

Це просто так би мовити „енціклопедісти". Твори їхні нагадують глупу старовину, (десь рр. „1241 — 1621") наче як ось „Кройника о разныхъ речахъ — тут найдеш чого потреба".

У їх знайдете все „чого потреба".

А ось каже приміром Бернар Шоу:

„Здібна людина творить, нездібна навчає".

Гріх сказати, що вони нездібні, але вони — страшенно добрі і це погано. Сказано — дав Бог копієчку, а чорт — дірочку і пішла Божа копієчка крізь чортову дірочку. Українофіли навчають найбільше про всілякі національні обовязки.

— Ви Українці? ви повинні робити те-то і те-то... (а оце вам — зась! Ми вже краще все знаємо).

Наші європейці наввипередки з українофілами навчають иншим повинностям, клясовим передовсім мішма з національними.

І коли прийшли вільні люде, цілковиті безбожники, на яких прапорі було єдине слово — Свобода! — їх загалом не розуміли. Недочували. Що? Сваволя? Деморалізація?..

А ці гордо стали й сказали про свої права, яких вони таки собі виборять, будь що буде. Перше:

Ми маємо право бути Українцями! І ми робитимемо те, що нам треба буде і як треба буде.

Далі пішло ще гірше. Щось просто неможливе. Мусіли наші культурники вуха свої культурницькі затуляти.

Як же ж! ось маєте таке:

„... треба виховати себе на вандала...

Довести свій егоїзм до найвищої степені розвитку, до безумства любить життє, прагнути особистого щастя— щоб почути на собі ті пута, які сковують одиницю; розвивати в собі до останніх границь альтруїзм, — щоб відчути страждання цілого людства; прагнути свободи — щоб побачити пануюче в житті рабство; упиватись красою, щоб ненавидіти життєвий бруд — от що значить виховати себе на вандала...

Научитись безумству — і тоді руйнувати. Запрагнути свободи — і тоді іти... до народа, та не тільки з великої любови, але й з великої ненависти до нього. Народ — це не тільки гурт... бідаків, яких можна і треба жаліти, це заразом і копода на дорозі свобідної людини... [1]).

---

[1]) А. Товкачевський: „Утопія і дійсність". Стор. 115—116. Підкресл. *В. К.*

Тю на його! „Вандалізм“ якийсь! Вчити ся (??!!) безумству! Народ — колода (здорово!) ненависть до народу!.. Що воно за фразеольоґія?

Це ж просто — смішно та ще коли про це, прошу вас, говорять з поважною пикою...

Так! Одним то була просто нісенітниця і образа найкращих почуттів, за для других це було — некультурно.

Це була спроба навчаня рабів свободі. Так, це таки було навчання!

Ну й звичайно, що з того вийшло. Аж нічогісенько.

І щоб навчати треба мати на те якийсь патентик, щоб не спитали: „а що він за один?“ То вже так...

Ото ж і далі слухали патентованих. Це було звичайніше, лекше—бо по шабльону. Шабльон панує безроздільно. Нема незалежних одиниць. Індівідуальностів. Млявість. Сірість. Нудота. А-ні руху вільного! Іділлія та й годі. Хоч би тобі який небудь малесенький „ексцесичок“ як то „свойственно молодости“, так ніж! Все добре аж занадто, аж до нудоти добре! Така вже однодушність попеляста, що й Господи!..

Сказано: культура!

Отака наша „Європа в Хохландії“. А яка ж насправді Європа? Що там робить ся?

91963

II.

Старенька бабуся Європа „гнила“ Європа таки підтоптала ся. Вже що вона тільки собі, сердешна, не робила?

Труїла ся на своєму віці чи не всіма отрутами світовими, а таки, нівроку, дожила ся до віку, коли й жити не хочеть ся. Почала охкати — хоч би вже швидче!

Сидить собі на призьбі проти сонця і марить! То вона потопа з головою в гуманизмі, а то мріє про якогось Східнього Вандала (молодість згадує!), що прийде і одним ударом спинить серце, закінчить її стареньке животіння.

Як набридне будувати повітряні палаци спокою всесвітнього й братерства народів тоді жебонить нетерпляче:

> „Нехай прийде якийсь варварський геній без читання, без критики, без міркування, без відтінку і вдарами сокири одкриє наступний вік серед яркого полумя істини й реальности“ [1]).

Уже ж він був раз, той східний вандал — Бакунін, уже ж приходив руйнувати „гнилу“ культуру, та ба! Отруївся сам і помер.

Але лишив ся дух той вандальський в Європі після його і так воно не минуло ся. З того часу слав'яне

---

[1]) Гиляровъ: „Предсмертныя мысли XIX в. во Франціи“. Стор. 214.

почали приходити в Європу вчити ся свободі, якої не знали вони, бо були споконвіку раби (слав'янин — sclave — раб!).

І коли їхні перші наївні мрії анархичні розбили ся — пірнули вони з головою в море західної культури і приняли її вже цілком, без критики, без аналізи.

І виробила ся традіція (чисто рабська): все приймати, що іде з Заходу. Пішли в найми до „варягів". Приймали як останнє слово те, що вже на Заході було викинуто з ужитку.

Вчорашні анархисти поставали сьогодні марксистами.

Це стало ся певно тоді, коли Маркс признав ся, що він — не марксіст...

І які ж, які пригодоньки трапляли ся цьому Рокамболеві од соціялізму і в яких то „перепльотах" та переробках не був той марксізм!

З часів інтернаціоналу марксізм пішов у бакунінському вбранні [1]) в мандри по світах.

В тих мандрах переріс марксізм свого батька, небіжчика Карла старого й дядька Фрідріха і як би тепер довело ся йому вернути до їх, то тільки в постаті блудливого сина. Таки багато було того блуду, що вже там! Але були і добрі діла — нема чого крити.

---

[1]) Допіру вживало ся слово „комунізм". Слово, що вигадав Колінс: колективізм, ужив у перше Бакунін на бернськім конґресі р. 1868.

З таких добрих діл — величезний посьпіх в ширенні соціялізму (хоч і ціною „опошленія“ ідеї учителя!) і прищеплюванні його широким шарам людности.

Тая деґенерація марксізму, що вона одбуваєть ся тепер є смертельна тільки для його, а не для соціялізму в цілому і не для Маркса яко палкого пророка соціяльної справедливости, яким він власне був під холодною машкарою безстороньої наукової об'єктивности [1]).

Як „деґенерація мавпи утворила людину“, то так і розпад марксізму дасть тільки новий розцвіт соціялізму на цілому світі.

Ця деґенерація відбуваєть ся в двох напрямках: дещо рудіментуєть ся, дещо нове наростає.

З того часу як німецький марксізм у формі соціяльдемократії дав на виборах до рейхстаґху три мілійони голосів, а потім чи не парламентську більшість; як французький марксізм дав Мільєрана в міністерство — міг був радісно сказати міжнародній соціялізм словами Тертуліяна на адресу пануючих клясів:

> — Ми вже є всюди! Ми в народі, ми сповняємо сенат, форум. Лишаємо вам ваші капища. —

Хоч власне крім „внутрішнього задовольнення“ не було нічого, бо ще добре тая окошила ся побіда на тому ж таки марксізмові.

---

[1]) Див. хоч би Лео Бельмонта: „Соціализмъ и справедливость“.

Для його власне була вона — початком кінця.

Почали ся єресі, розколи, ворожнеча...

Ось Жорес висьміює німецьку соціяльдемократію з її трьома мілійонами голосів і майже цілковитим безсиллям у державі. Ось гедовці глузують з Жореса, що його улюбленик Мільєран насилав військо на страйкарів...

Та!.. не історію ж тута писати?.. (То вже діло людей вчених-перевчених, а ми люде прості).

На носі німецької с.-д. виростa зненацька така ґуля, якої десь певно не було і на носі алжирського бея, а саме реформізм.

Цей „бутондамурчикъ" (перепрошую за вульґарне порівнання, але...) дістала соціяльдемократія німецька од „невінчаного шлюбу" з парламентарізмом, коли ватажкам, що пролізли в рейхстаґ та закортіло аж-аж-аж погуляти у високу політику.

І ось вони іззіли од Бернштейна комплімента, — що був їм гірше ножа гострого! — про те, що в їх зостало ся од колишнього тільки — революційна фразеольоґія, а фактично німецька с.-д. є просто партія реформ, звичайнісінька собі опозіційна парламентська партія.

„Батько" Каутський звичайно образив ся, але... сітуація од того не змінила ся[1]).

---

[1]) К. Каутскій. „Къ критикѣ теоріи и практики марксизма". Стор. 241.

В Швайцарії та Італії лишив ся й досі дух Бакуніна, а у Франції був Прудон, що теж наклав своє тавро на рушення мас.

Врешті маємо другий „невінчаний шлюб“ марксівської догми тепер уже з анархізмом.

Найшла ся й дитина од цього шлюбу нащадків „східнього вандала“ з европейцями — то власне революційний сіндікалізм.

Як реформізм з правого так сіндікалізм з лівого боку напали ся на соціяльну демократію. Кумедно, що це повстання йшло під прапором чистого марксізму, од якого, мовляв, десь заїхала соціяльна демократія.

Реформісти закликають її кинути революційну фразу і вийти на „широкий шлях реформ“, перейти до реформаційного діла (парламентарізму, міністеріялізму, муніціпалізацій)...

Сіндікалісти закликають соціяльну демократію од революційної фрази до революційного діла. Вже як вони те діло розуміють — то инша річ. Для одних то той же само замаскований реформізм, за для инших то економічна, тільки економична! діяльність, для инших навіть — терор!.. Це останнє як анархістичний рудімент. Бомбізм — то фетіш анархистів!.. Але... „ша! Пашка мовчить!“...

Сіндікалізм, що не визнає майже цілком ніяких партій, ніякого „політикерства“, накинувсь був на парламентський соціялізм с.-д-тії, що йде у гендель з пануючими клясами, виторговує в їх собі полегкости, замість — бороти ся з їми.

Як божок реформізму є парламентська робота, то так божок сіндікалізму є професійна спілка, біржа праці.

Як соціяльна демократія довго уперто не хотіла визнавати за революційну зброю загальний страйк, то так сіндікалісти позичають в анархистів його вузьке розуміння, яко єдиного засобу боротьби. Але проте в сіндікалізму є дійсно творчі моменти, коли він прокладав нові шляхи міжнародньому соціялізмові. Це власне була побіда Загальної Конфедерації Праці у Франції [1]). Взагалі ж про сіндікалізм можна сказати те, що мовив Бернштейн про с.-д-тію — багато революційної фразеольоґії, а як пошкребти... Лягардель писав приміром, що проґрама сіндікалізму містить в собі ідею: протиставити буржуазійно-капіталістичному терорізмові, на випадок потреби — робітничий терорізм.

А на конґресах в Марселі і Турі резолюція Фернанда Пелутьє висловлюєть ся за те, що

> „... народ не мав ніякої користи од крівавих революцій... озброєне повстання тільки дало б пануючим клясам новий причинок втопити в робітницькі крові їхні стремління до волі“.

Загальний страйк та ще антімілітарістична пропаґанда у їх не тільки полекшають майбутню трагедію світову, а простісіньки-навпростець — усунуть її... Спасенна віра!

---

[1]) В. Черновъ. „Теоретики Романскаго Синдикллизма“. Передмова до книжки Люї Поля—„Исторія Синдикализма во Франціи“. М. 1908. Факти й цитати — звідти.

Сіндікалізм як проґрам, сіндікалізм як метод і знов як тактика, — то є „три большія разницы“. Не однаково те все і в ріжних його теоретиків — у тих Сорелів, Бертів, Ляґарделів, Леоне, Лябріола... Спільне в їх — більша або менша неприхильність до с.-д. ортодоксії й реформізму (та ще чисто інтеліґентська ненависть цих усіх інтеліґентів до... інтеліґенції).

Берт глузує з Ґеда, власне з його фрази: „Од вас потрібують не героізму, тільки вашого виборчого бюлетеня“ і каже, що Сорель „робить розуміння соціялізму героїчним“, обстоює революційну екзальтацію робочої енергії, але... побачимо далі, що зостаєть ся в їх од того героізму!

Ось Леоне співає вже иншої. Він просто каже, що надсильство не є творчим фактором в історії, для справжньої сили, мовляв уже не треба надсильства — вона просто „візьме і зробить“, що там треба... Далі в його підкреслюєть ся процесуальність соціялістичного руху, який є міцним штовчком, що повертає соціялістичне рушення до прозаїчних умов свого істнування [1]).

---

[1]) Наука європейська теж суспіль майже апологія „прозаізму“. Ось Мечніков дає свою теорію ортобіозу (вульгарно: щоб люде по 100 год жили!..) і повстає проти загального виборчого права, референдуму і за приватну власність проти колективизму —

Що то Франція! „Нѣтъ лучше въ мирѣ края“.
Що то Париж! Пастеровський інстітут!..
— Расея, Расея, жаль мнє тебя!
Бедная, горькая доля твоя!..

Далі ще краще.

„Життя не підлягає ідеалізації. Тому соціялізм, що виходе з самих джерел суспільного життя... не є ідеалом, але клясовою боротьбою. Ідеал абсолютного людського щастя навіть важко формулювати“.

О! Од революційної фразеольоґії зостало ся... „комбінація з трьох пучків“ [1]). Це вже щире й одверте — бернштейніянство!

Звичайно далі вже маємо

„Благорозумне щей здорове діло сіндікальної організації, що знає органічно комбінувати навкруги найпотрібнійших функцій відпорности ще й солідні (букет!!) дільно складені сістеми кооперації і самодопомоги“...

Ху!.. Аж зануда бере так воно „здорово“! Ну вже „конешно“ потім з'являється теорія стадій, ріжні „етапи“, „дух і розумність будівельної активности“ і — „безперервна революція“.

Але знову инші з поміж сіндікалістів глузують з „ледачої революції“, з того „— нешкодливого пророкування дальшого ходу соціяльного процесу, саможерного капіталізму, який, мовляв, автоматично буде розчавлений самим розвитком своїх власних сил“ при чім пролетарії тільки „повинні допомогти буржуазії у виконанні цього таємного акту схованого самогубства“.

Поглузувавши вони з того взивають це „мішаниною економічного матеріялізму з об'єктивно-технічним фаталізмом знищення капіталізму“...

---

[1]) Дуля.

Але й самі вони не менші еклектики. До того тато сіндікалізму — Сорель — не позбувсь хиби всіх ортодоксальних марксістів: питання про те, чи не слід, часом якимись засобами активно допомогти посьпіхові капіталізму? Це б то ставить соціялістичну творчість в цілковиту залежність од творчости буржуазії!

Найбільш революційний з їх, Лябріола, провадить блискучу антітезу методу революційного і реформаційного на прикладі протестантізму та французької революції[1]). Тут „на горіхи“ мають не самі — но реформісти!

Взагалі сіндікалісти часом дужі в критиці соціяльної демократії і власне в цьому полягає вага і значіння їхне в соціялістичному русі. Що до власних концепцій, то тут у їх такий гармидер, що вони й самі в йому не з'орієнтують ся.

Лябріола наприклад якось дивно з'єднує в собі навіть прихильність до с.-д-тії з прихильністю до ...анархізму! Далі вже іти нема куди. Це вже невилазні нетри і марксізму і для соціяльдемократії. І це зародок чогось нового й свіжого, що його ще не усвідомлюють собі самі сіндікалісти.

Сам по собі сіндікалізм, як соціяльне з'явище, як масовий рух — дасть більше ніж його теоретики. Він утворить якісь нові форми боротьби. Так чартізм утворив з власної практики — ідею загаль-

---

[1]) А. Лабріола: „Реформизмъ и Синдикализмъ“ С.П.Б., 1907 Розділ I та II.

ного страйку, а теоретики, як ось Енгельс і соц.-демократія — довго не хтіли його визнавати[1]), аж нарешті „батько“ Бебель освятив його.

Коли соціяльна демократія опинила ся не на чолі („Перший, мовляв, загон всесвітнього війську“...) пролетаріяту, а віч-на-віч із їм перед його трібуналом, то й сам пролетаріят, що емансіпував ся од соц.-демократії опинив ся віч-на-віч перед великими проблемами сучасности.

Щоб не далеко ходити — „буржуазна“ (Каутськ.) національна проблема наприклад!

Як же тут вивертають ся соціяльдемократії недержавних народів перед державними, як силкують ся захистити свій „еретичний“ автономізм од централізму соціяльдемократій пануючих народів! Аж бере живий жаль з тих зусиллів! І як радіють маленькі соціяльдемократії, коли великі виявляють прихильність, хоч поганеньку, хоч на папері!

Та не тільки це!..

---

[1]) Про це все дуже цікаво в Чернова. Загальний страйк, що тепер розпочав ся в Бельгії мав теоретичних ворогів в особі лідерів партії!.. „Лідерам Вандервельдові, де-Брукерові й инш. довело ся під свист 20.000 натовпу вмовляти робітників (не страйкувати). ...На конгресі були проти страйку всі лідери: Вандервельд, Ґюісманс, де-Брукер... За страйк висловивсь один (Інселе, бувший робітник?) і... увесь конгрес голосував страйк“. („Голос Труда“, ч. 5).

III.

Годі з Європою. На сусід поглянути! І то передовсім — які пригодоньки були марксізмові в Московщині.

Скоро він сюди заїхав — одразу „блискучо побідив народників“ як висловивсь славнозвісний П. Струве в передмові до книжки Бернгарда, „Борьба поляковъ за существованіе въ Пруссіи“ (Євангелії для наших культурників!).

Побіда ця стала ся завдяки перш за все чудовому перекладу марксової науки, що зробив „для простаго народа“ сам д. Струве. В житті вона увійшла і віддзеркалила ся в літературі в досить коротенькій формулі, зробленій од Вересаєва [1]):

> „Просто, ясно, за чверть години цілу фільозофію історії засвоїти можна. І для всіх зручно: хто не хоче нічого думати — для тих уже все передумано, пережовано і в рота покладено — зостаєть ся проковтнути. Хто не хоче нічого робити, для тих історична неминучість все сама зробить“.

По цій формулі та ще з книжечкою Вормса „Общественный организмъ“ під пахвою і пішли писать губернії. Але славянська вдача норовиста й балакуча, до високих матерій прихильна (Чехов ще знайшов!) і ось як ті гриби поросли — фракції, фракції, фракції...

---

[1]) Цитую як запам'ятав з книжки Ю. Александровича „Послѣ Чехова“, т. І.

Зрештою маємо сповідь російського „тата“ Плєханова скажем на лондонськім з'їзді [1]) Р. С. Д. Р. П.

„Ми“ — це „меншевики“, а „вони“ — то вже „большевики“.

Тут Плєханов обурюєть ся між иншим проти Маха та Авернаріуса (Луначарський колись хотів підсунути їхню фильозофію під марксізм російський, але Плєханов сказав „зась!“ і оповістив, що з Лучанарського „никоторий марксіст“) [2]).

Щоб досолити „большевикамъ“, він, звичайно, теж „отлучаетъ“ од марксізму їх і порівнює (бодай його так порівнювало!) з бланкістами та соц.-рев.

Потім прийшли собі „ліквідатори“, ба навіть сіндікалісти-теоретики, як ось Козловський то-що... Взагалі ж російська соц.-демократія — поганенький переклад (бо рабський, літеральний) німецької і має тіж самі властивости з деякими „плюсами“.

Польська — майже так само, тільки ортодоксія там ще більше панує, коли слухати Лео Бельмонта [3]).

Галицька соц.-демократія є перекладом польської і тому вона так швидко встигла вже росколоти ся на „полонофілів“ та „впередовців“ як і тутешні — на „москвофилів“ („спілка“) і справжніх українських марк-

---

[1]) „Мы и Они“. Женева, 1907. „Рѣчи Г. В. Плеханова на лондонскомъ съѣздѣ 1907 года“.

[2]) Застерігаю віруючих, що це я беру не з „священнаго писанія“ але з „священнаго преданія“ Р. С. Д. Р. П.

[3]) „Соціализмъ и справедливость“. „Толпа“.

сістів. (Між двома душами вони хилитають ся і тут і в Галичині) [1]).

Звичайно це все дуже добре. Воно показує ріст руху соціялістичного, а деґенерація марксізму є з'явище, як бачили, загальне.

Марксізм може деклямувати елегію Пушкіна:

„Покорный общему закону перемѣнился я!".

Отже в нас тепер іде боротьба с.-д. російських централістів з українськими й иншими с.-д. автономістами усіх недержавних народів російських.

До чого вони дійдуть то їхнє діло звичайно і — видко буде. Значіння має те, що майже всі вони люде досить солідні, культурні і тому ставлять ся до всіляких проповідувань вандалізму не так хоч би як... Маркс із Енгельсом!..

„Чудасія! У орла вилупились... кури!" Маркс і Енгельс зневажали бач „винахідників мініятюрних повстань і ганчирників усяких змовницьких переворотів".

Але ось, напр. В. Чернов наводе инші слова того ж таки Маркса із „Убогости фільозофії" — „війна або смерть, боротьба крівава, або знищення". Далі з „Ansprache" од союзу комуністів до місцевих орґанізацій пораду Маркса не втримувати „так званих ексцесів" народу проти ненавидимих установ та осіб, що їх ре-

---

[1]) Ось маємо марксівський місячник „Дзвін", в якому чомусь немає у складі співробітників ймення найпопулярнійшого, найактівнійшого може з тутешніх марксівців. Диво!

презентують, а навпаки, ще взяти на себе керовництво ними.

І навіть поміркований Енгельс в супереч млявости й блідости багатьох суспільних рухів його часу, вихваляв „robuste Vandalismus“ старих селянських війн!..

Ще инші „блискучі вогневі слова“ Маркса наводе Чернов та — чи не досить уже? Це ж не „студія“ якась, тільки побіжний перегляд.

Блискучий контраст до того дають слова російського марксіста В. А. Поссе („єдино-дійсного марксіста“ як узивають себе деякі сіндікалісти, щоб досолити соц.-демократам):

> — „Не патьоками крови, не різницями й не смертними карами знищить пролетаріят сучасне царство надсильства людини над людиною, — ні його засоби визволення нові, як нова його натхненно-висока історія, як є новий його чудовий ідеал“.

Блискучі словеса! І як культурно і — естетично і все таки чомусь згадуєть ся поетичний жарт Олеся про орла та курей...

> Він направив в небо льот,
> А вони — на смітник.
> Чудасія! В небо він,
> А вони на смітник!..

Воно „конєшно“ — соціялізм вище над усе ставляє цінність людського життя, людської індівідуальности і її правів на істнування [1])...

. . . . . .

[1]) Чернов — передмова до книжки Люї Поля.

Дух „східного вандала“ Бакуніна покликав до життя італійський, взагалі романський революційний сіндікалізм, як теорію. Цей вандалізм, европейській акліматизований, позбув ся всього анархістичного лахміття і устами Лябріоли він висловлює сподівання і тепер як і колись старенької бабуні Европи: „ex Oriente lux!“ Він каже:

„Ми, західні соціялисти, любуємо безмежно з наших далеких товаришів, які, здаєть ся, розбуркали в соціялистів цілого світу вже чи не геть приспане почуття героїзму. Призирство найвище до життя, байдужість холодна, з якою вони — дівоцтво і парубоцтво — йдуть без вагання назустріч своїм завданням, є за для нас найкращою запорукою, що російські соціялісти виховують партію, що в їй мізерний опортюнізм і дрібні пільги моменту завше були у зневазі“ [1]).

Гай-гай як іще далеко до такої єдиної соціялістичної партії! Наші „жоресовці“, „гедовці“, „бланкисти“, „автономісти“ ще далеко не збапакали ся... І еволюція марксізму ще не закінчена.

Нема чого отже шукати по Европах! Вони од нас чекають!.. Мусимо ми показати Німцям, Латинцям... що слово „sclave“ вже не має реального змісту, що натомісць на арену історії нові виходяль молоді народи, щоб записати нові ймення на сторінках великої хартії світової культури.

І не слиною писатимуть...

Старенька бабуся Европа поглядає на Схід і чекає. І зарниці займають ся по цілому Сході, далекому,

---

[1]) А. Лябріола: „Реф. и соц.“. Стор. 4.

близькому і тільки Схід серединнии спить наче соном зачарованого велетня Святогора...

Коли Європа потопа в гуманізмі, то народи російські — просто в хамстві.

IV.

Крім публіцістики маємо елементи вандалізму в молоді й українській поезії. Олесь мовив перший:

Вдарь не в дзвін, а в серце дуже.
Зваж ся жить, або не жить
І каміння закричить
І запалять ся байдужі.

Елементи вандалізму маємо в творчости Будяка. Його вандалізм ще первістний, сказати б вульгарний, анархістичний.

Це властиво теж саме бакунінство, хоч і взяте з других рук, так наче од його однодумця Елізея Реклю. Анархізм Будяка полягає в тім, що він тавруючі міську цівілізацію кличе... в степ! і то всіх людей, без ніяких одмін.

„Схаменіть ся!.. Я людина. Я частина ваших горя і страстей, — мені жалко вас, пригнічених, розчавлених людей. Гей! . . . . Тільки в полі та на волі... родять ся думки“.

І друга анархістична риса — аполітизм.

„По цеглині, як по днині, як комахи по пісчині, — ставлять стіну на стіну . . . . . і співаючи про Волю вперто лізуть в остроги . . . . . Бути звільна вічним

парієм, рабом я не хочу! Я наскочу на сю череду — стіну, я на голови задурені їм каменю сипну"!

Оце саме „сипну каміню" — це ж і є анархістичний вандалізм.

Коли вандалізм Товкачевського не був творчий, бо він надуманий, книжний, „з міркуванням та аналізою" — однословно — з голови, а не з серця, то вандалізм Будяка вже й зовсім не задовольняє, бо це ж виходе — вертати назад просто до... кам'яного віку і пошивати ся в троглодіти! Це правда надзвичайно „стихійно", але — не зворушує, бо так таки і лізе в голову думка, що то все начитане, хоч би в того ж таки Реклю.

І в Товкачевського і в Будяка все ж таки багато европейщини — в першого це видно ясно, в другого воно ніби замасковано трохи.

Не атавістичний, а справжній, сучасний і тому творчий вандалізм маємо в творчости Чупринки. І це є вандалізм не усвідомлений. Він з'явивсь не одразу і вийшов з природного розвитку поетового, з органичної еволюції цілої його творчости. Тут він був сінтезом всіх сторін індівідуальности поетової, вершком, до якого він досяг.

Поет справді виховав себе на вандала, хоч певно не ставив того собі свідомо метою.

Отже маємо справжнього великого вандала — расового, стихійного і безпосереднього.

Зародки вандалізму з самого початку були в його творчости. На наших очах з їх виросла велика грізна постать новітнього вандала. Вперше виразно є то в „Білім Гарті“.

З реготу бурі, з стогону чайки, з сміху одчаю, з проваллів глибоких жалю смертельного та безодні цілковитої зневіри у всіх цінностях життьових — зродив ся той вандалізм.

Ґрунтом плодючим для його в душі поетовій була сила стихійна життьова — естетичне відчуття світу, передовсім — рідного краю...

Італії небо і небо Вкраїни
Красою і барвами схожі
Як дві дивовижні, чудові картини,
Як дивнії з'явища божі...

І тільки це єднало поета з життям!

Цей вандалізм одчаю досяг кульмінаційної точки, перетворивсь в екстаз в „Контрастах“ до того, що аж творча людина почала навчати. Але то була проповідь огнена, то було різблення по серцях!

Єдино будуючий цемент того вандалізму — вічно юний і враз старий як всесвіт...

Кров червона, кров червона
Божим гнівом потекла!
Ось де квітоньки чудові,
Ось шумлять з листом листок...
Більш освяченої крови,
Більш освячених кісток!

Немає в тім і ніякого анархізму, бо не кличе поет всіх людей за собою. Ба навпаки! Він знає добре,

що в житті є Марти[1]), що „пекутся о многомъ“ і Марії, які „избираютъ благую часть“.

Він знає цю двуєдину правду життя!

І він каже в „Паралелях“ про тих і про других.

Сонце блищатиме над аргонавтами,
Море над трупами блиском мигне
. . . . . .
Рухи освячені, кровю оплачені
Тільки під водами збільшують ил, —
Наші то страдницькі сили затрачені...
. . . . . .

Тимчасом...

... над морем ніби гноми
Люде сповнені утоми
Проти хвиль будують мол...
. . . . . .
— Хто з вузького кругозору
Кине камінем докору
На малих працьовників,
Що під сонцем, ніби гноми
Творять моли і хороми.
Вік віків?

Поет стоїть уже над життям і з своїх високостів може байдужно обдивлятись його.

Пристрасть боротьби десь лишила ся далеко позаду, ще коли не були „сили погублені, нерви розхитані“, коли муза свавільна складала „недостойні жарти“ на зразок „Пісень давнього Бояна“ то-що[2]).

---

[1]) Культурники та апологети „каганцювання“ на селі теж знаходять суголосні собі мотіви у Чупринки. Було ж у „Раді“ Майстренка ескіз: „Гей на весла“. Гранчаста творчість поета.

[2]) У віденському часопису „Чорна Рада“ — (вірші „Рада“, „Радяне“ і навіть на поодиноких осіб).

Творчість поета — перед нами і кожний може простягати до неї руки й кричати: „моє!“ Але завше кожний на свій аршин мірятиме поета.

Отож буде „боротьба за Чупринку“ „и об одеждѣ его“ метатимуть жребій.

Отже моє розуміння є тільки моє.

В „Апотеозі“ дає Чупринка кінець вандала.

Умірай, як смертельно підстрелений звір,
Що й стрільця розриває на шмаття
І побідно несе на широкий простір,
За небесну блакить в нерозгаданий мир
Всю велику жагу і завзяття.
Сонце блиском мигне на криваві струмки;
Подорожній над трупами стоя,
Всі одважні чуття, всі трагічні думки
В невмирущій мотив перебійно-дзвінкий
Перелле на могилі героя...

Стоїть перед нашою молоддю питання:

— Культурництво чи вандалізм?

І од того, чи иншого висновку залежатиме ритм нашого відродження і його інтензивність.

На мою думку —

У цей час нашим вандалам нема чого нищити. Вандали приходять руйнувати якусь культуру, коли вона досягає стану „вавилонскаго столпотворенія“.

Коли ж натомість маємо саму некультурність, то очевидно — все спокійно як в усі. Так і є. Все благоденствує!

Вандалів немає.

Очевидно наші проповідники вандалізму вопіють в пустині. З їх „слишкомъ ранніе предтечи слишкомъ медленой весны“ [1]).

Українофільське багно мусить перетворити ся на торфяник.

І коли поросте на торфянику тім буйна рослинність, тоді нехай ідуть у нетри люде з сокирами.

В Галичині здаєть ся [2]) — саме робота для сокири.

А в нас — нехай гниє.

Поростуть на гної хризантеми...

V.

Виховувати себе на вандала, на свобідну людину— то чортова робота. Та й небезпечна! Кінець кінцем можна зробити ся рабом своєї свободи, виховати в собі замість свободи полохливість перед можливістю підлягти чиємусь впливові. А хто вже цього боїть ся — де ж його свобода?

Ото ж нові повстають небезпеки і не легко кермувати між Сцілою нового фетішізму і Харібдою втікання од впливів.

Новий фетішізм — то власне канонізація письменників молодої ґенерації, культ Чупринки, то-що.

---

[1]) Але ось вийшов перший збірник „Українського Студента“, що в йому бренять нові, весняні незалежні нотки. Десь там на прикорні молодого життя цікаві реакції відбувають ся...

[2]) Див. напр. М. Грушевського книжку „Наша Політика“.

Знов же безглуздо „бойкотувати“. Цілковитий „скептіцізм“ іґнорація їхньої творчости — просто хамство.

Бойкотувати їх це просто бояти ся їхнього впливу, це мовчазне признання їхньої сили.

Чи не краще їх використати? Але в тім користанні з їхнього надбання не йти ж без керми?

Пропустити через сепаратор, оддїлити сметанку од сироватки, бо і в їх водиці таки багатенько! Світова річ!

З їхньої „сировини“ вироблятимуть ся пів-фабрікати і фабрікати ріжними „фабриками“.

Все, що можна в їх „експропріювати“ для соціялістичної культури на Україні чом не експропріювати [1]).

Що після того зостанеть ся — нехай забірають ідеольоґи рідненької буржуазії.

Воно однак непотрібне.

І тоді — гайда вперед!

Коли раб од впливів ще більше упокорюєть ся, то свобідний тільки збільшує свою свободу.

В тім то й штука, щоб використувати всі життьові впливи, зостаючи ся собою, збагачуючи свою індівідуальність.

Читав колись про хлопчика-музику. Надзвичайно талановитий хлопець був і під час музичних вправ на

---

[1]) Таки так: на Україні, У-кра-їні, а не в бюрократично-казьоннім „Юго-Западномъ краѣ“. (Термінольоґія „Завѣтовъ“).

Хто за казьонщину?

роялі він замість стежити по нотах починав імпровізувати. Трапив ся йому вчитель якийсь Німець-педант. Не тільки не заохочував хлопця, а сістематнчно обезкрилював його: бив по руках, примушував грати тільки те, що стоїть надруковано. Коли ж хлопець не втримував і таки загоравсь увесь в морі блискучих композіцій — Німець-педант скептично і злісно жебонів собі по-під носа: це з того композітора, а це з иншого, а те ще звідкілясь... І хлопчисько з одчаєм кидав рояль і заливавсь гіркими — це моє! — голосив крізь сльози. А Німець-педант флеґматично „одчитував“ хлопця. „Чим скінчило ся“ — не пригадаю.

Так було і в нас. Наші педанти вже не хлопців, а дорослих брали ся вчити.

Починав Сріблянський — казали „під Писарева“. Починав Чупринка — „бальмонтовщина“. Давали „добрі поради“ Євшанові, бо в його, мовляв, „сама цітата“.

І вони були „праві“!

Навіщо виховувати себе на вандала? Це ж тенденційність! Чи не ліпше безтенденційне самовихованнє? Що з того буде? Оріґінальна індівідуальність. Яка? Видко буде. З курки не буде орля як не виховуй. Або вийде, крий Боже, якесь „двохголове“ уродисько!

Кожна проповідь чи не є тільки шукання суголосних собі, гармонійних собі? — бо инакше то — гіпнотізація. Фабрика вандалів?!?? Нема чого гірше!

Вандалізм расовий хіба потрібує проповіді? А проповідь хіба утворить „громаду вандалів“? А що як

красою поза захопить ся якийсь естет і уявить себе за вандала? Або й хуліган звичайний. І вийде казна-що.

Чи ж спиняти ся на вандалізмові одчаю? Коли ж взагалі спиняти ся не можна, то з конечности поросте з його новий вандалізм віри, тріумфуючий вандалізм перемоги.

Тільки що спільного матиме він з тим „веселим настроєм" теперішніх філістрів, про яких сказано: „раденьке, що дурненьке"?!

Чи не забагато їх і в цей час?

І вже чи не краще вандалізм одчаю ніж такий, веселий, кирпатий, гигикаючий „оптимізм"? Ще на останку хіба загадати піонера вандалізму в Галичині?

Дуже орігінальна і навіть „таємна" постать і тому власне його імя так непопулярне серед широких кол.

Нема що казати — у нас мало хто знає Артима Хомика.

Мова ж у його „неможливо галицька" і цілі нетри фильозофії! Кого зацікавить хоч би „теорія сінусоїди"?

Та він і не пише для загалу і пише мало.

Хочеть ся кінчати цітатою з його.

„А перед його очима розлягла ся його люба Корея, його рай і пекло. Він цілу, до найдрібніших деталів огорнув її своїм зором. Здаєть ся, бачить кожну комашку, що літає в горячому, сонцем пересвітленому, повітрі...

...Все немов застило в якімсь прикрім сподіванні.. Але що він бачить? Немов гадюка в'ється через цілу країну, в правильних скрутах, мов хвиляста лінія, сінусоїда, дорога. І по ній, по тій дорозі без шелесту снують ся якісь

тіні. Їх контурів з першу не пізнати; аж згодом стають що раз виразніші і ах! — це безчислений ряд хрестів. Вони посувають ся, немов несені ким звільна, по широкій, проклятій дорозі...“ [1]).

Артим Хомик ще додержуєть ся строї фразеольоґії — в його фіґурує той „категоричний імператів“, у його ще Мус — великий пан.

По при все те з його безсумнівний проповідник вандалізму.

---

[1]) „Українська Хата“, рочник 1910. Артим Хомик: „Raison d'ètat“. Стор. 716.

ТРИ КИТИ.

(Початок ліквідації українофільства).

Є щось „містичне“ в творчости живого народу Щось є таке, що не підлягає аналізі, чого не може зважити, впередгадати ніяка рахуба і що становить, проте, чи не сутноту життя нації.

Од поетів зветь ся ця ірраціональна невідома великість „Творчим духом“ чи „Душею Народу“. По вченому очевидячки теж можна було б прибрати якоїсь хитромудрої назви, як було наприклад вигадано онту „іннервацію“, що нею проф. Антонович на університеті пояснював антропологічну окремішність українського типу [1]).

Але сила не в поетичній містиці як рівно ж і не у вченій метафізиці, лише — в самому факті. Та це є

---

[1]) З одного боку Вундти „науково“ доводять, що є „душа народу“, а з другого Ернсти Паулі „науково“ доводять, що нема її!.. Це зветь ся: „науковий“ о б'є к т и в і з м.

не тільки фактом, а власне фактором, що він творить живу дійсність життя національного перевертаючі шкереберть усі що найкращі, як найнауковіші теорії.

В протилежність українофільській схолястиці та алхімії це можна назвати — „хемія“ національна.

Справді бо: наука хемії знайшла „диво дивнеє“ в річах, які були за-для алхімії безвартні і розвінчала чи не всі цінности схолястичні алхиміків.

У національній лябораторії геть погоріли на попіл усі теорії українофільські, але дивна річ! Як раз тая непотріб, що її з огидою одкидали як навіть шкідливу, як раз вона й пішла за будівельний елемент у національній лябораторії.

Власне три елементи одкинуто з боку національних алхиміків яко шкідливі для нації і власне ці три стають тепер творчими факторами, тим цементом, що з його будуєть ся національне життя.

Три „кити“ або три „хо“ — це основа, що на їй Творчий Дух народу тче, гаптує дивовижні, фантастичні визерунки свого буття, тую твориму леґенду модерної нації з сирового матеріялу етноґрафії та „антропології“.

Польщизна... Московщизна... Галичанщина...

Дійсність що „божого“ дня до щенту доруйновує всі міфи та леґенди „самобутньої“ химерно „чистої“ нації, що не підляга жадним чужим впливам, а живе і розвиваєть ся тільки з себе самої, з якихось містичних джерел творчости.

Але натомість ще більш фантастичні речі творить ця дійсність, що перед їми бліднуть усі містичні примари українофільських романтиків.

Зазирнуть цікаво в цю національну ляборaторію і побачити ті дивні речі, що тамо коять ся, кмітити ті чудернацькі метаморфози й реакції, які відбувають ся там од з'єднання річей найпростійших, найзвичайнійших і відомих-перевідомих навіть аж до набридливости...

1.

Галичанщина... Скільки того було ґвалту патріотичного з приводу цієї страшної небезпеки! Які вже анатеми насилано на галицьку мову, правопис і такого иншого. Чорнила того скільки проллято і слів погублено ще й кісток „авторітетних" порушено і посилано патетично до „нашого народу", який „не хоче", „не прийме", одкине все галицьке!

Зневажано всіма засобами „галицьку партію", що живосилом заводе оту навісну галичанщину на Вкраїні і веде її до загибелі. І що-ж? Гемонська тая галичанщина „мов те сміття" росте та й росте плодючість виявляючи надзвичайну силу і до росповсюдження здатність просто дивовижні.

Вже як не цьковано її , де тільки не винищувано, а вона таки хоч би там що: буйніє і ширить ся. Правопис галицький запановує по книжках раз-у-раз більш,

слова галицькі як ті блощиці обліплюють, присисають ся до „чистої народньої мови“, аж мусять їх із ляком вельмим знаходити найзаклятійші, найзапеклійші вороги „засмічення“ — на... своєму язиці і — в своїх писаннях... Ї йотоване „засіває маком“ книжки і навіть „ся“ нахабно і настирливо тікає од дієслова.

Та мова й правопис то так би мовити тільки зовнішні прояви галичанщини.

Вона ж у нас укоріняєть ся далеко глибше в житті. Приїхала Галиччина з-за кордону і розсташувала ся не тільки в зовнішніх ознаках позначивши свій вплив, а в ідеях у тім пак внутрішнім настрої, що проймає людину і забарвлює всі її не тільки слова, мову, а й події. Коли галичанщина тонкою плівкою вкрила всю сьогочасну пресу нашу, як то достометно довів д. Нечуй-Левицький, то це було тільки початком її походу на Україну.

Мали вже й другий етап того походу, а саме з'явлення галицької преси. Галицька преса на Україні є фактом і то галицька не з боку фільольоґічного, а яко джерело поширення галицьких ідей, галицького способу життя. Метою тої преси є утворити на Україні ліпше й точніше — пересадити сюди галицький тип.

Отже передовсім галицька преса мусить розчистити собі ґрунт і прилаштувати його для приняття галицьких ідей. Натурально — починає вона з критики місцевих ідей і то в першу чергу домінуючих у нашій

дійсности українофільських теорій. То ще далеко не ознаймує, щоб галицькі ідеї ворожі були духові культурництва, яке складає сутноту нашого українофільства. Навпаки! Галицькі ідеї є культурницькі par exelence, але між культурництвом українофільським і галицьким велика одміна справді таки як між небом і землею, літерально!

Українофільське культурництво наскрізь романтичне, тоді як галицьке вже тверезе, принаймні романтичне тільки почасти і то своєрідно на галицький штиб. По друге: українофільське культурництво тяжить до села, на селі вбачає найплодючійший ґрунт, бо село віддавна, ще в українофільській літературі філантропічно-народницькій вкрито авреолею найсвятійшої романтики — про село і селюків марять усі-всі українофільські Дон-Кіхоти, як про таке місце, куди треба йти „жертвувати собою", „нести себе на вівтарь" і т. д.

Колись „офіра" ця „народові" виявляла ся в читанні „Кобзаря" селянам, що більше — учителюванні, взагалі інтелігентних професіях, а для де-кого то аж навіть у хліборобстві, хоч це вже не так характерно.

Противно—культурництво галицьке наскрізь міське (і міщанське!) отож і позбавлене всіх елементів (принаймні видимих) національної романтики. Що до походження, то українофільське культурництво виникло з-під впливів московських, передовсім старого російського народництва, тоді як культурництво галицьке

є „другим виданням на гіршому папері“ польської міщанської культури і повстало з конкуренції „ляхам“.

Гаслом йому було: „боротьба за місто!“ з цілим проґрамом, цілою низкою практичних „бойових“ лозунгів, як ось боротьба за вивіски, бойкотові комітети, сотикові (копійчані) фонди — „на рідний театр“, „на рідну школу“ і т. д.

Як українофільство є апотеоза селянської культури, то так само галичанщина є апотеозою культури міської і міщанської, яка сягає навіть по-за межі „чистого“ культурництва, утворюючі міщанські форми соціялізму, а то: муніціпальний та парляментський соціялізм, міністеріялізм etc.

Галичанин належачи до ґабсбурської монархії полюбляє уявляти себе „европейцем“ і тому його діяльність ввижаєть ся йому „останнім зойком Заходу“. Усе як у Европі — европейські форми боротьби, европейська філософія, але в розумінні хіба сказати так бл. п. Семюеля Смайльса—практична філософія „ощадности“, „витривалости“ і т. и.[1]).

---

[1]) Галицький тип псіхологичний є спільний і галичанам як таким ц. т. культурникам передовсім і галицьким політикерам, власне марксистам. „Ідеолоґи пролетаріяту“ по „духу віка“, по проґраму, а власне для комфорту — є типові міщане в житті. Яскравий тому приклад польські галичане марксовці, що брали участь у Ягайловських династичних святах. Русини-марксовці в більшости йдуть на буксірі в хвості польських товаришів, які оце нещодавно одібрали в їх у Перемишлі „Дім Робітничий“ — як подає „Рада“ — збудований не лиш коштами польського, а й жидівського й українського пролетаріяту.

Галичина іде! І то війною йде на українофільство з тяжкими обвинуваченнями проти його перед крімінaлом „всеукраїнства“, щиро галицької ідеї, позиченої у вшехполяків — у противність їм. (А Поляки перейняли од Німців).

Галицький тип — то акуратненький, прилизаний під гребінець волосина до волосини, чемненький „рутенець“ у „глаже“, в крахмальних ковнірчиках, може і в смокінґу, герой біжучої хвилі, власне Поляк, що балакає галицькою мовою, в суті річи — міщанин, міщанин до nec plus ultra. Він є членом десятка фахових і культурних товариств, спілок, громад, пренумератор чисельної преси і то — обовязковий! (Але розуміння обовязку в його — орґаничне). Він з комічно-поважною пикою шествує на всіх „походах“-процесіях з жовто-синіми прапорцями, на річах протесту і урочистих святах Боянів, Січей, Просьвіт, то-що. Він усе знає, ліпше про все в міру „поінформований“, що стосуєть ся життя національного, але... все те він робить рефлекторно, ніби під гипнозом, все те в його чуже, а свого краще не питати. Погляди — то погляди тих ґазет, що він їх пренумерує, тих громад, що до їх він належить. Він занадто урівноважений і діловитий і занадто мало думав. Власне цього йому тільки не стачає. Та воно того і не треба. За його є кому все обдумати і то далеко краще ніж він те був би зробив. Знає це, що то чужий „фаховий“ клопіт і тому... веселий!...

А в тім, хто хоче ліпше довідатись про це: най перечитає котресь число... харьківського „Снопа“ — передовицю про „чемність, гречність та ввічливість“— ото ж і є квінт-есенція галичанщини.

„Сніп“ і був тією цітаделею галичанщини з лозунґом утворення українського міщанства яко кляси по містах і такою ж етикою і філософією і тими ж таки гаслами „всеукраїнства“ і т. и. І хоч „Сніп“ і впав, але то тимчасово і наші Карли Марцинковські таки своє діло зроблять.

Цей-о галицький тип, то є герой наступної днини і фактично він уже заграбастує собі кін життя, протурюючі з життьової практики тип українофільський, як занадто архаістичний і кумедний в наші часи ріжних інтенсіфікацій, концентрацій, діференціацій.

Так! Життьова практика піде геть в галицькі руки і то не тільки в місті, ні!

Село забере собі теж галичанин.

Українофільство буде зліквідовано всюди. Тільки на село галичанщина піде без ніяких сантіментів і романтичних ґрімас, без отих слів про „служення народові“, а далеко простіш — на теплі посади молочарських напр. інструкторів, а хоч і на вчителів, лікарів й инших „непомітних героїв“ — то вже не для злиденного чучверіння в поетично „нетоплених хатах“, а яко члени фахових організацій, що знають за себе подбати. І не збіратимуть круг себе „дядьків“ плакати гуртом за недолею „Наймички“, а потягне у „залю“

та покаже світові діапозітиви про те як доїти кіз, або як позбути ся якоїсь осельні чи що. І за кожну прогаяну на селі годину матиме спритний галичанин грубі гроші, всі онті „роз'їздні“ та спеціяльні й инші додатки до місячної платні.

До того і відповідна фразеольоґія, хоч і позичена з иншого кола: народне, мовляв, діло є ділом самого народу, а кожен труд повинно оплачувати і взагалі „chacin pour soi, Dieu pour nous tous“ — як-то Французи кажуть! — може додасть нам „европеєць“ елеґантно крутнувши ся на „американському“ черевиці і крутячі за голову золотого Шевченка, що тіліпаєть ся на масівнім годинниковім ланцюжкові. Tempora... і т. д.

Що про це розводитись? Очевидно це з „кожного погляду“ і з точки погляду національної (утілітарної) політики — тип користний. Ну й нехай собі! Хіба „ми“ не люде? Хіба й „нас“ не кортить на отой Світовий Ринок?

Адже ж туди без галичанина з роду віку українофіли не довезуть на своїм „драбинчастім возику“ вже як не цобекатимуть і не моргатимуть на кляту галичанщину. Подивить ся, подивить ся український міщанин на цих двох і таки вибере собі галицький зразок, ще й до своїх заспіває на мотів: „хто до кого, хто до кого, а я до Панаса“. Видко так воно вже тому сердешному міщанинові на роду написано. А українофіл зостанеть ся ні в сих ні в тих і... вернеть ся на

свою піч, ту „фортецю міцну, де на чатах лежать патріоти“ і доживатиме там свого сивого віку.

Земля ж тобі пером, невтомний працьовниче на ниві народній!

Так буде — і вже воно почало ся — зліквідовано воскове українофільство. Чорнильне ще бадьорить ся і все „удає“ що прекрасно на рідній Шипці. А папіряне, о, воно найхитріше! І воно таке готує своїм спільникам, що просто — сядь тай плач! Не дарма ж вони „бернштейніянці“...

Мають нюх українофіли, що не полюбляють галичанщини: конкуренція!

Боротьба за впливи на українське міщанство — ось чим пояснюєть ся те, що „своя своїх не познаша“ — один культурник — другого. Може й лаятимуть ся — ті тих „полонофілами“, а ці тих „москвофілами“. А в дійсности, то вони обоє рябоє, нівроку добрі собі міщане як і личить їм бути. Це ж тип — хе! — інтернаціональний. То мають рацію взивати себе хоч і „европейцями“... Однаковісенько.

Щоб вони були Поляками чи Москалями то ні. То наклеп. Але ж коли вже вони „філи“, то не Українці ж вони? З їх тільки міщане, що не мають дійсної національности, а балакають тією чи ишою мовою тай уже.

І все це сама схема, тільки схема. Що то з нею далі станеть ся? Абстраґування фактів дає тільки ро-

блену ясність, тоді як нічого ясного в дійсности нема. Отже побачимо... А поки що — Weiter! як писав Ніцше.

2.

Польщизна... Московщизна... По правді про це не варто окремо розводитись. Впасне за це вже говорено коли про українофільство говорено та галичанщину. Московщизна є безплатним додатком до українофільства як польщизна — до галичанщини і не істнують як щось für sichis. От і все.

Під час конфліктів конкуренти на українськім базарі і допікатимуть одні одних цими „Хо“ аби зкомпромітувати противника перед найвищим „всеукраїнськім“ судом, що він зветь ся в українофілів громадською думкою, а в галичан „публічною опінією“.

Українофіли яко романтики умлівають перед „великою російською культурою“, до якої їм певна річ далеко як куцому до зайця і краще б не умлівати, а переймати і перетворювати, на це ж вони не здатні орґанічно, бо не вганяють і умлівають не перед сучасною расійською культурою, а перед бл. п. тією, що була тоді як вони вчили ся ще чи не в першій клясі. За це дістають од галичан ганьби „москвофільства“. Катюзі по заслузі.

Галичане надто розважні люде, щоб умлівати перед чимсь і вони просто переймають польську куль-

туру: очевидно тую, яку можна перейняти, ц. т. найпоганшу.

Що є оріґінального, утвореного польським духом незаймано лежить для міщанської юрби: так „української“ як рівно ж і „польської“.

Отже годі тут обмежитись тим, що сконстатувати факт цієї контрабанди, яку провозять на Україну галицькі і з України в Галичину українофільські крамарі — з „обох боків кордону“.

Є фактом, кажу, що міщанська польщизна і московщизна приймаєть ся і споживаєть ся українськими культурниками всіх ґатунків і стає за той будівельний матеріял, що й гній у мурашнику для комашні.

При тім вищі скарби національні польської і московської націй зостають ся непорушеними і неспоганеними брудними руками. Дзуськи крамарям!

Національна боротьба зо всіма її „консеквенціями“ стає лозунґом новітньої юрби, яка „орґанізуєть ся“ за для планомірної війни... за вивіски, яка страйкує ...ходити до ненаціонального цирульника і бойкотує ненаціонального оселедця. — Свій до свого!

Інтернаціональний міщанин у ціліндері і в рукавичках з собачої шкури та стилізованім гуцульськім топірцем-ціпком у руці — балакатиме міською мовою, краще мовами, в тім числі галицько-українською, а ніяк не „народньою“. То вже ні.

Що це все не „дозвільні міркування“ — є документи.

Галичанщина іде на Україну і несе в собі ліквідацію українофільства — точніше: перше діло ліквідації розпочато власне нею. Але — і це дуже знаменно! — ліквідація пішла з другого боку і це найбільше зле для українофільства — з середини гниє.

У власному таборі власні діти на батьків пішли і поробилися ліквідаторами всього „надбання“. Оті самісенькі Санчі-Панси Кар'єровичі рішучо і одверто повстали проти романтизму Дон-Кіхотів українофільських і ясно проголосили себе ґубернаторами на першу-ліпшу вакансію. Не допомогло штучне виховання!

В цьому нападі на українофільський романтизм опинили ся вони у згоді... з галичанами. „Москвофіли“ й „полонофіли“—об'єднали ся! Проте таки московщизна є основою ліквідаторства Санчів-Пансів, та ще яка! ще грубіша, ще вульгарніша як у Дон-Кіхотів. Ті принаймні приймали хоч і перестарілу, але ж натуральну московщизну, а Санчі-Панси беруть ґрунтом малоросійську, хохлацьку покруч — кізяк замість цегли будувати „Національний Пантеон“, чи краще — помешкання для його. Ну та краще розглянути самі документи і зрівняти їх. Нехай самі за себе промовляють!

Документи нещодавно з'явили ся на наш книжковий ринок во образі копійчаних брошур — ознака, що

од авторів надавано їм значіння актуального і бажано вплинути як найактивніше на біжучу хвилю українського життя, або як вони висловлюють ся самі: вплинути на маси. Тільки „маси“ тії гай-гай як ріжно десь певно уявляють ся обом авторам і конче один одного вважає політичним, соціяльним дальтонистом. Таки так: одному ввижаєть ся все зелене, другому — все червоне...

Спочатку варт полюбувати з того як вони одностайно „гатять“ українофільську цітаделю, а тоді вже розглянути те, що їх розділяє, розсовує на ворожі позіції. Загалом можна намітити три моменти: спільне в їх — це раз. Далі — у програмі кожного — річи протилежні, діяметрально ворожі, що перекреслюють одна одну. І ще — критика одно 'дного, коли один про другого розповідає „гірку“ істину, або „виводе на чисту воду“ і тоді по-за змістом слів висовуєть ся зміст річей і багато протилежностів (словесних) зворушливо з'єднують ся, а що здавало ся спільним— розбігаєть ся.

Ось як змальовує один з їх сучасний стан українства, його загальний рівень. Цілковита залежність од російської культури, ідейне розпущення в російськім морі. Українська преса? — не розібрати чи „хохлацкая“ чи „русская“. Далі — цітати, що їми з'ясовуєть ся рабський, партикуляристичний дух радянства. Політичний атавізм, гермофродитізм, кепська методольоґія... Віра в „педагогику“ при роз'язанні соціяль-

них проблєм... Убійче порівняння „Ради“ з „Кієвомъ“ Локотя. Рабство перед чужими впливами. Міщанство преси, яка одгороджуєть ся китайським муром од Європи і тим гальмує розмах руху. Врешті проголошуєть ся боротьба українофільським теоріям „аполітично-культурно-національно-сантіментального українства“. Це говоре ворог „зовнішній“. А ось що каже „ворог внутрішній“.

Преса рахітична. Принціпи національного обов'язку нікуди не здатні як „ідеалістичні“. Цей „героїзм“ треба одкинути. Драгоманів зі своєю „педагогікою“ — ні до чого. Взагалі „маємо вартових нашої національної ідеї, які задубілц під гіпнозом романтики і силкують ся доказати і собі і другим, що все йде як слід і „на Шипкѣ все спокойно“. Це все мовляв — стареча „імпотенція“, тай годі. Ці діди „морочать“ людей „ось уже 10 літ, найкращих літ нашої національної весни“ і просто нема чого робити „серед такого благополучія“ [1]).

І таке каже не хто-небудь, а свій же, свій, радянський птах, як то видко з нотатків, що покинув рідне кубелечко. Одно про їх можна сказати: „дожили ся!“ Якже ж таки, чули: „імпотенція!“ Хоч сядь тай плач.

Обидва одноголосно констатують крізу в українській дійсности і однакові показують причини до того—

---

[1]) С. Пригара. „Од романтики до реалізму“. (Одкритий лист до земляків).

українофільство. Але кожний свою пропонує панацею за для гоїння цього національного „романтизму“.

Один — цілковите культурництво проповідує.

Другий — війною йде на „аполітизм українського міщанства“.

Формально, то це позіції діяметрально ворожі. Але ж і з діяметрально-противних позіцій можна часом прийти до однакових висновків. І дійсно — приходять.

Реалізм. Орґанізація мас. Ріст капіталізму. Урбанізація. Американізація. Під цим очевидно обидва підпишуть ся. Ясно, що в останьому випадку єдність теж чисто формальна. І коли добре пошкребти, то можна побачити, що хоч єдність і формальна, але ворожість позіцій не менш формальна і — під дуже великим сумнівом. Але попереду варт побачити, як один одного „оголяє“ і показує все, що було б инакше неясне.

Засуджує один українофільський романтизм — засуджує і другий, але перший хитро підморгує: „Зажди, братіку, ти теж романтик, не крий ся, однаково зараз покажу!“ І показує. Ось що каже про українських „есдеків“: „В смислі марксізма вони очевидно реалісти, але в смислі національної політики — такі ж самі романтики як і инші групи в українстві“. Мають комплімента! Можно хіба додати, що і в „смислі марксізму“ вони теж романтики, але про це трохи згодом, а тепер ще — як марксіст оголяє „реаліста“

і доводе, що власне він... українофіл. „То є безперечно сумний, але факт, що многі (з т. з. свідомих Українців), котрі кплять з „тоже Малороссов“ — в суті річи багато є ближчі ним, як самі гадають“. О! Не дарма так і піклують ся про тих малоросів, що аж „проґрами“ для їх складають національного прозелітизму!

Після критики ворогів кожен з їх дає свій власний проґрам і то варто того, щоб на йому спинити ся. Галицький марксіст балакає натурально „по-европейські“. Нехай так! Отже інтересно не лиш те, що він оповіщає на Україні московську небезпеку, а скорше те, *як* тую небезпеку змальовує.

Візантізм є сутнотою й ґрунтом московської культури. І той час в наслідок своєї „діялектики“ протиставлює цьому Захід і „Рим“ — яко квінт-есенцію европейськости. От і вже. Схема готовісінька. Певна річ, що далі все сильне просто: візантізм — гидота, „Рим“ — цяця. Такий примітивізм досить зручний з технічного боку, бо ним легко досягнути ясности, але тою ціною губить ся вірність і правдивість. Це й зле. Що до Заходу, то наш европеєць розводить ся про його в щонайтепліших висловах, аж нарешті мусить читач пересвідчитись, що то є якась Апельсинія, котра тільки заслуговує на всяку пошану. І коли впливи і залежність од Московщини він жорстоко таврує як рабство, то робить це не во імя Свободи, лише во імя нового Господа—„Захода“. Тут зустріваємось тільки з новою формою фетішізму.

Візантізм московської культури — тут автор робить розтрілення шріфтом: „відриває нас від безпосереднього контакту з европейським культурним світом". І в иншому місці: „віра в єдиноспасаємість російської культури (знов розстріелння — „затямте собі!" мовляв) замикає нам дорогу до першого джерела всякої культури — до Заходу". Он як. Далі він[1]) констатує той сумний і очевидно небажаний факт (а ще марксіст!), що московщизна не обмежуєть ся російською Україною, а переїхала вже у Галичину. „Не кажу — каже — про москвофилів, говорю про те заінтересовання всім російським, котре виявляє навіть українська галицька інтеліґенція. Перекладають ся російські наукові твори, вчать ся російської мови, ґазети заповнюють ся перекладами з російського, не маючи часто жадної літературної вартости і пр.".

Далі критикує так само небажані політичні російські ідеольоґії, власне так зване „есеровство" і рішучо повстає проти репрезентантів російської культури. Критика російського „есеровства" така. Воно не розуміє движучих причин історії. Виявляєть ся в двох річах: 1) безоглядній вірі в силу одиниці — 2) в силу людського слова. Инакше — терор і проповідь. Далі наводе слова польського проф. Здзєховського про терор, яко вияв нездатности до тревалого, довшого виявлення енерґії і одного Анґлійця про ті ж дефекти

---

[1]) Дм. Донцов: „Модерне москвофільство". К. 1913.

„російської“ вдачі — „брак оріґінальности“, „конвульсійну енерґію“ і „страх одповідальности“.

Репрезентанти російської культури ці три: Толстой, Горький, Ленін. „Я, — каже автор — не заперечую ні ґенія Толстого, ані великого таланту Горького. Про третього і не згадує — очевидно само по собі ясно, що нічого не заперечує. Далі критикує по черзі всіх трьох, критикує неґативно, „І все ж таки, — зітхає автор брошури після своєї критики — високість російської культури — є доґматом у нас“. Натомість московській некультурности та здичавлінню побалакавши про Захід... підсуває — польщизну. Він констатує, що всі російські Українці почувають більшу близкість до Росіян як до Поляків. (Цьому правда і це — позітивне у його). Він таврує необзнайомлення Українців з польською наукою, літературною. „А тим часом знання польської белетристики могло б мати велике виховуюче значіннє, яко літератури народа з високо розвиненим почутям національної свідомости (аж занадто! *В. К.*)“.

Далі здорово достаєть ся українофільським проводирям, отим керманичам національного життя. Що з їх є українофіли, а не Українці видко з тих фактів, що подає брошура. Вони повстають проти галичанщини. „Ніби-то в обороні — пожаль ся боже (їхидно додає автор) — культури! протестують проти: зайвих галицько-польських і галицько-німецьких впливів“ і сумують, що впливи московські змен-

щують ся. Очевидно їм московщизна рідніша й миліша за галичанщину. А може це вони політично... брешуть? Туману пущають? Тоді це знов таки „хитрощі малоросійські“ ц. т. теж самісіньке українофільство — як не поверни... І все ж таки, хоч і як він „гатить“ без жалю українофілів, а таки має сам з їми багато спільного, а то передовсім — так само як і вони боїть ся чужих впливів на нашу культуру (чи там некультурність). Це вже, як то кажуть в народі „не хвакт“, що вони боять ся одних (гилицьких), а він других (московських) впливів. А все ж таки — „обоє“ боять ся!

Він каже з захватом великого новатора, що „наша міщанська преса кожну критичну, відбігаючу від шабльонів, спробу розібрати ся в новій сітуації, п'ятнує як злочин!“ Так то воно так, але... кому б уже „гарчати“, а „ідеольоґові пролетаріяту“ — зась, бо коли вже вона (преса) міщанська то й минай же її десятою вулицею, а не... „Ша! Пашка мовчить!“ бо то були б уже діла „персональні“.

Воно звичайно „не всякій, говорящій мнѣ Господи! Господи! внидетъ въ царствіе небесное“ і певно не всі „ідеольоґи пролетаріяту“ знайдуть ласку новітнього Месії. Споконвіку воно вже ведеть ся, що Месії не полюбляють книжників і фарисеїв. Гірка доля тій сердешній „пролетарській ідеольоґії“! Вже хто-хто тільки її на себе не чіпляв і не „задавав ся“ і хто тільки не ховав за нею свого годованого панства найодвертій-

ших міщан? І тепер це вже таке засмальцоване поняття, що вони й самі не дадуть собі ради, що ж власне, який справжній зміст під ним криєть ся і де „справжні“, чисті, а де „єретики“ в тій великій компанії, чи краще збіговиську найріжноманітніших елементів з усіх шарів суспільства, які взивають себе марксістами і всі норовлять бути „ідеольоґами пролетаріяту“. Чом ні, коли пролетаріятові „вопче плювать“? Він собі дудлить денатурирований спирт („гардеман“), грає на гармошку, співає „ой куме, куме“, розважаєть ся мордобоєм, Дурашкіним, просвіщаєть ся „Южною Копѣйкою“, „Двуглавымъ Орломъ“ і думки не має скільки то „благодітелів“ собі розжив ся, що мріють про його „диктатуру“ в своїх теплих, гарних панських житлах... Туди — зась!.. То їхня власна хата, родинне „огнище“. Головне бач — „ідеольоґія“. Ох з отими вже „льоґіями“! Де тільки не тягнуть за волосся богинь — економіку, соціольоґію, статистику і що тільки ними не доводять як два по два?

Ось наприклад оповіщає у нас — очевидно сама богиня соціольоґія через брошуру Донцова — початок національної війни, але очевидно тільки в дозволених і зазначених автором „культурних“ формах — ніяк инше. „Соціольоґія“ десь певно цілою душею проти таких вандальських норовів, що їх мають де-які політичні не марксовські ґрупи як і проти аполітичного міщанства, якого не полюбляє і Донцов, принаймні оповіщає війну культурниками, пророче говоре про

„великі проблєми, великі бурі“, просто так і рветь ся в бій, що аж шкодує того, що досі українське міщанство не має ще виразної проґрами, свого обличча. Ціла брошура то є не тільки ліквідація українофільства, а заразом і „елегія“ і „туга за сонцем“ золотим української буржуазії... Таки справді — без буржуїв марксісти почувають себе зовсім зле. По правді — й вона їх полюбляє і вже зовсім не так дуже боїть ся. Вони ж пак люде культурні, а пані Дульська теж страшенно культурна і пан Струве — культурна наскрізь людина і симпатизує „есдекам“. Молодість той... згадуєть ся. Дай Боже, щоб не всі ідеольоґи пролетаріяту переходи на панів Струве!

Ой не дарма, не дарма такого багато патякають про міщанство ріжні пани, що „хочуть бути“ ідеольоґами... а кінчають імперіялізмом! Чи ж „захоче пролетаріят?“. А чи може йому тепер взагалі байдуже про всі національні і ненаціональні проблєми, окрім хіба однієї: де його в чорта розжить ся роботи, або злота, щоб похмелить ся?..

Най же не шкодує д. Донцов: має свій проґрам українське міщанство. А може він і сам про це знає? Адже ж пише про те, що надходе „орґанічна“ доба і навіть з цього приводу нагадує своїм, що мовляв „не треба зівати“. Навіть таку пише „волюнтаристичну“ єресь: „ми — каже — не сміємо сидіти“. Так. Назустріч новому гостеві українського життя?

— Хто то є, прошу? — питаєть ся Галичанин.

— Та не проси, не проси, сам іду! — одказує Курдупель виходячи на кін.

Курдупель поглядає хитро на Галичанина й підморгує. Хитрий він малорос, „ще побачить“, чи доведеть ся цьому паничеві розкошувати чи ні.

— Ач який приїхав, цяця австрійська! А не діжде!

Ось вони герої наступної днини — Галичанин і Курдупель. Обидва „жаргоновці“, обидва практики. Міщане на Вкраїні сущі. Це як у Міцкевича!

Ciemno wszędzie, glucho wszędzie!
Co to będzie, co to będzie!..

Курдупель свого заробітку не оддасть „зайдам австрійським“ — то вже так. Але ж і галичанинові не вертати „домів“? Буде конкуренція. Чи ж вони порозуміють ся, чи підуть на ножі?..

З великою помпою прийшов Курдупель в українське життя. І забалакав про одвертість. Він одверто й рішучо кидає слова, а не викрикує „істерично“ як де-хто инший — моргає він на когось. Нехай не подумають, що він який небудь „рафінований“ чи „зденервований“ сучасний гнилий інтеліґент. Ба ні! Він — це саме здоровля, в його нерви — „мотузяні“. Камінь, а не чоловік. З такими „наша справа“ не пропаде... Але ж що це він каже? І що це таке, що якось більше помітно, більше звертає увагу він сам, ніж про віщо він балака? Дивна річ: щось таке знайоме в

його словах, відкіля воно? Ах, ось! Він проти романтики... так, так...

Бранилъ Гомера, Феокрита
Зато читалъ Адама Смита.

Отож! Він теж „глубокій экономъ“. Приміром ось „судитъ о томъ“, як

„з ростом капіталізму і організацією старого натурального хозяйственного укладу житьового, з ростом української національної ідеї і малоросійського прозелітизму“...

і пішов і пішов, та все такими гладенькими періодами, та все по пунктах, по пунктах, просто, ясно ще й „съ ученымъ видомъ знатока“. Тільки... де це вже ви чули? Хто це так говоре? Ах — це ж марксізм! Так, так, це він! і як то досі не згадати. Але ось уже якісь инші нотки бренять... Ось знову як вода тече гладенька розмова, а в очах маячить червона пика гладкого оратора...

„Коротко висловлена формула національного відродження складаєть ся з слів — „малорос стає українцем“, де „малорос“ означає нашу етнографичну дійсність, „сущее“ — „українець“ наш національний ідеал, те, що повинно буть, „должное“, а слово „стає“ — той процес реалізації української національної ідеї, який дає собою зміст“...

Звідкіля це? „Сущее“, „должное“, „ідеал“, „реалізація ідеї“ — та, та, та! Це ж пак російське народництво і як було воно досі не в тямку!.. Каша якась виходе в голові, а червонопикий добродій усе круте та й круте свою катеринку. І вже иншої „запузирює“...

Ось уже він гатить старе українофільське кубло, висміює „національний обовязок“ але далі вже гуртом харкає і на „ідеалістичні прінціпи, як прінціп активного індівіду“, щось верзе про масовий характер і замість активного індівіду висуває — середню масову людину... задовольнення фактичних потреб, екстенсіфікацію, американізацію і врешті „боротьбу за реалізм“. З пафосом надзвичайним оболванює всіляку „романтику“ і одверто, нахабно, з викликом і захопленням аж підкреслює, що всі його симпатії, увесь його клопіт на боці „малоросійського буржуя“.—Еге ж, еге — буржуя!! ви собі не думайте, що я помиляюся, я цілком свідомо беру його під свою оборону — ніби каже він. І ось його проґрам, то плян діяльности середньої людини, плян задоволення її реальних потреб. І во імя її — геть з кону життьового усі онті ідеалізми, героїзми, романтизми, навіть національно-есдековський романтизм! Взагалі геть усяку політику! То тільки дитячі забавки недозрілих людців. Нехай жиє Курдупель, хай утворює „новий курс“, нову еру цей Санчо-Панса (так і каже) реалізму. Аж цілий проґрам „ахнув“ де все „по пунктах“ викладено.

Найцікавіше в тім проґрамі — то ті останні висновки з „прінціпу живого діла“ — то пропаґанда бульварної преси, друкованої ярижкою і жаргоном — отим „живим сміттям русіфікації“. Це патологія, згожую ся — каже — але чом її не використати для поспіху справи? Ad majorem Ucraina gloriam.

Маємо національний єзуїтизм. І як тут не радіти з такого поступу „нашої справи“?!

Чим пояснити цю цинічну одвертість „листа до земляків“? Адже ж відома річ, що „вони“ великі конспіратори і полюбляють свою сутноту, або ж свою голоту прикрашати „гуманічно-ідеалістичною“ позолотою, всілякими більш-менш морально-благочестивими прінціпами. А тут така убійча одвертість! Що воно таке? Тільки хитрощі малоросійські. Не дарма Яблоновський писав у тому знаменитому „приватному листі на громадські теми“ — „хохолъ шельмецъ хитрый и зачастую „бісова печінка“. Малорос співець Курдупеля хитро підморгує: ну, що, не подобаєть ся? Носом закрутили усі ви „ідейники“? Знаю, знаю! Усе вам треба з сахарцем, меду по губах, а ось я трохи дьогтю всипав. І що ж ви собі гадаєте? Я з своїм дьогтем більше зроблю, як ви всі вкупі зі своїми медовими словами. Я — практик, без зайвих слів. І ви романтичні культурники й ви романтичні політикери— однаково ідеалізуєте правду дійсного життя і — тільки я знайшов її. І як то ви не второпаєте досі, а ще такі з вас книжники великі!? — що моє оце „культурництво“, що про його кажете з такою погордою й зневагою, воно насправді може ще більш небезпечне ніж ваша політика. Щей ого-го яке небезпечне! а то — тільки так собі... про людське око... Таке-то!

Тому він „задаєть ся“ навіть своєю апольоґією культурництва. І ось бачимо, що по при всіх своїх хитро-

щах він все ж таки перемудрив. Скільки тих слів накопичено про тверезість, практичність, реалізм, а так таки й тхне од того всього старою малоросійською... мрійністю та міщанським песімізмом і врешті-решт з його... романтик непоправний. Але романтизм його найгіршого ґатунку, бо ґрунтом йому є безодня зневіри що до сучасного українського руху, коли вже він береть ся „рятувати“ і кидає гасло — всі засоби добрі, аби діло було! Не дарма наприкінці в його проскокують слова про те, що

> „ми ще не оцінили як слід тих неприємностей і розчарувань які нам вже піднесло життя, і не уявляємо як слід тих сюрпризів... які нам готовить наша патологічна дійсність“...

А в другому місці про „безоглядну асіміляцію“ бренить сумна, похнюплена „малоросійська“ нотка. О, він про це все багато думав! Навіть... мріяв. Ото ж з переляку сів тай нашкрябав свого „листа до земляків“.

Мрійник, а не практик, бо инакше замість отих листів справді почав був би видавати бульварну ґазетку.

Проте Курдупель, що його, як Месію чекає д. Пригара — таки прийде і навіть уже є, тільки він про себе не кричить, а потиху своє діло робить. І він таки дасть реванш галичанинові.

Отже зроблена схема про галичанщину паде, бо не обраховано було її на Курдупеля. Очевидно якісь нові будуть іще формації, що за їми не сила про-

стежити, що їх не вловити жадною схемою. Пригара дав схему ц. т. карікатуру, до того ж з його великий еклектик — він позичає „по чим здря“ з усіх ідеольоґій, товче горох з капустою. Але він показав на факт. Щось більше можемо довідатись про буржуя з иншого місця. І цей дійсний буржуй на Україні сущий зовсім уже не такий ворог романтики й політики. То д. Пригара боїть ся як огня навіть слова політика. Навпаки: справжній буржуа прекрасно ним орудує. Він і політику й культурництво знає чудово поєднати в собі і використати для себе. Знає він не тільки те, що культурництво може бути політичне, але тако ж і те, що й політика може бути наскрізь культурницька, хоч би якими „червоними“ словами її не полірувати. І тут зникають усі межі поміж політичними культурниками і культурницькими політикерами, малоросами і галичанами. Все єднаєть ся у вищому сінтезі: европейськім соціялізмі в його найнауковійшій, найкультурнійшій формі — солоденького ліквідаторсько-леґалітарного марксізму. І тільки невелика течія в сучаснім марксізмі тяжить до консеквентного і дійсно революційного соціялізму.

Стоїмо перед фактом величезної ваги: розпаді марксізму. Кожна днина подає нам нові відомости про тріумф його в масах, аж лячно стає, що такий тріумф і... нічого не трапляєть ся! І що як це тріумф не соціялізму, а тріумф над соціялізмом? Що далі вшир, то менше вглиб і до чого призведе ця „екстенсіфі-

кація", яка так люба Курдупелеві? Чи не зробить ся Курдупель часом... марксістою? Ото буде великий „тріумф"... але кого? Він уже й тепер так „науково" балакає про „урбанізацію" і таке инше, а що ж далі буде?

Треба ще зазначити нові лінії марксістської деґенерації, як вона у нас одбуваєть ся, в нашій національній ляборатории разом із ліквідацією українофільства. Це теж з нової книжки по професії поета і по поглядах марксіста Миколи Вороного[1]). Він дописуєть ся до такої „єресі", як і сам каже, що до творчої інтелігенції — культурні верхи громадянства, представники вищої інтеліґенції... властиво треба вважати „позакласовою". Справді, ця інтеліґенція зверхнім укладом свого життя стоїть ще ніби на ґрунті буржуазному, але своїм світоглядом, псіхікою вона наближаєть ся до псіхіки робітничої, пролєтарської. В цім мене підтримує і „єретичний" погляд профес. Д. Овсянико-Куліковського, що каже: „розклад буржуазної псіхольоґії не стільки виснага, скільки псіхольоґичне переобразованнє під впливом новітньої псіхольоґії робітничого класу". В пристосованню до зазначеної інтеліліґенції можна признати рацію і ще більшій його „єресі", а власне, що „між буржуазною і робітничою псіхіками нема непримиримого антаґонізму" [2]).

---

[1]) Микола Вороний: „Театр і драма", стор. 31.

[2]) Єретичність „позакласового" розуміння інтеліґенції супроти ортодоксальної догми показує хоч би це місце з „батька церкви" — Кауцького: „інтелігенти становлять ґрупу,

Оттакої. Але ж це пише не рядовий, пересічний марксіст, а людина з більшою індівідуальністю та ще поет і „Батько українського модернізму“! Зате вже звичайні—боронь Боже які ще досі ортодокси! Цікаво ще у Вороного, яку він характеристику дає сучасного міщанина, щоб побачити, що в дійсности буржуї не так то вже боять ся „меду“, хоч і нещирого, але таки позолотити полюбляють для комфорту свою гидоту.

„Він боїть ся за свій спокій, за свою ситу задоволеність і тому уникає внутрішнього зворушення і всяких ексцесів. Ідеалістичні пориви йому чужі і не зрозумілі, все на світі він цінує з погляду власної користи; він охоче скоряєть ся пошлому авторитетові і полохливо ховаєть ся за спину абсолютної більшости, — тому власне, філістер завжди проповідує „теорію золотої середини“, що дає йому можливість вигідненько і без турбот котитись по шляху життя; в цім весь його ідеал істнування. Трошки сентіментальности замість глибокого чуття, скільки завгодно пафосу і фальшивої романтичности замість певних, незалежних етичних і естетичних принціпів — от це його духова вдача, що з призирством ставить ся до всього, понадбуденного, правдиво-благородного, вільного і одважного. Одкритий і щирий характер внутрішніх відносин людини до себе і до инших, до релігії, моралі, установлених інстітуцій, складність переживань інтелігентської душі, всякі прокляті питання і Weltshmerz'и вибух здавлених поривів, протест і виклик громадянству, все це філістер вважає за дефекти...“

що їй в середині є ріжні шари з найріжноманітнійшими інтересами... Інтереси ці почасти єднають ся з інтересами буржуазії, почасти з інтересами пролетаріяту... Їм не тільки їхнє посереднє міжклясове (підкресл. моє *В. К.*) становище заважає узяти певну позіцію; навіть настрій їхній робе їх нездатними до боротьби“. „Антіберштейн“.

І ще одно у Вороного цікаве в даннім разі, це власне його дійсно „модерне москвофільство“, але ще далеко складніше за те радянське, яке таврує д. Донцов. Складніше власне тим, що Вороний „фільствує“ сучасній і дійсній російській культурі.

„Неореалістичний Московський Театр Художній — чи не єдиний в світі, що найбільше наблизив ся до майбутнього дійсного культурного театру“.

І далі каже про Достоєвського, про Голгофу і врешті зовсім одверто і свідомо проповідує своє „москвофільство“. Він пише знов про той же таки театр, що він „має вже такі придбання, від яких не гріх позичити і иньшим меньшим театрам, що перебувають в початковій стадії — в тім числі і театрові українському“. А на підпертя такого москвофільства викладає „цілу теорію“ про творчість нації. Хоч і довга буде цітата, але вона варта всякої уваги, бо показує як не тільки два Українці, а навіть два марксісти дивлять ся на „впливи“. Пише Вороний, ніби відповідаючи Донцову:

„Взагалі в наші часи вибраної культурної нації, яку б можна було протиставити варварам і одсталим народам, нема. Тепер є кілька культурних народів, що раз-у-раз зносять ся і конкурують межи собою, але тим часом і обмінюють ся обопільними культурними впливами. Про замкненість нації в первістному тісному значінню сього слова тепер не може бути й мови, — значить в такому розумінні не може бути мови і про самобутність культури, самобутність творчости... Але в ширшому, сучасному розумінні можна і повинно навіть признати самобутність національної творчости. Покійний Потебня вчив,

що всяке позичення і наслідування в сфері мови, народньої поезії, літератури є тільки особливий — початковий етап творчости і що всяка національна творчість перш ніж досягне самобутности обов'язково переходить через фазу наслідування, переймання. Так звана „самобутність“ є в дійсности ні що инше як здатність асімілювати, обертати чуже в своє. Коли нація досягне певної культурної сили, тоді може бути мова і про самобутність її національної творчости“.

Як-не-як, а таки добра одсіч тим страхопудам, що боять ся „чужих впливів“ і голосять привселюдно про „небезпеки“ од цих страшних „Хо“. Небезпека не в самих тих впливах, бо кожен з їх перекреслює другий, локалізує його. Небезпека тільки може повстати, коли один якийсь вплив стає домінуючим над всіма иншими. Тоді справді треба з цим бороти ся, але не викорінюючі той вплив геть, тільки протиставлюючи йому якийсь инший. Єдине, що є позітивного в брошурі д. Донцова окрім ліквідації українофільства, то це не донкихотська його (нехай уже дарує!) боротьба з „москвофільством“ — тільки протиставлення йому польської культури. Справді бо: не зле використати і то зовсім свідомо і цей вплив.

Нація польська дала щось свого світовій культурі, цього не заперечують і найзапеклійші вороги її. Ось що пише ворог Поляків, німецький проф. Бернгард:

— Дивне з'явище! майже все, що великого є в польській літературі тоді утворило ся, після 1837 року в Парижі! Носителі думки польської з хвиль революції були викинені у Францію і почуття, що їх збурив політичний гураґан, загартували їх пристрасти до такого шалу, що твори їхні наче палали. Була це Сампсонівська хвилина

польського письменства. Ні до того, ані після Поляки нічого не втворили, що могло б увійти в світову літературу. А тоді їм поталанило на такий майстерний вдар — частина третя „Свята мертвих“, що з'явило ся р. 1833 в Парижі — остільки могутня пісня мучеництва, що кожен буде насолоджуватись з цього твору. Яко передмова пророча до єдино великої доби польської літератури, прозгучала пісня ця.

Хто відчути хоче польську душу, мусить перечитати частину третю „Свята мертвих“, „Пана Тадеуша“ Адама Міцкевича, Словацького „Беніовський“ Poète anonyme — „Псальми будучини“...

Але то було колись! Отже маємо знов посвідчення знавця сьогочасної польської літератури і тут ті ж саме бренять скептичні нотки.

— Наші часи — то найнудніша сторінка в історії польської літератури. Блискучих немає талантів, „славнозвісні“ письменники опочивають на лаврах, решта майже всі (навіть Реймонт і ах! — Жеромський, що давав такі блискучі надії) займають ся продукцією патріотичних романів у дусі відомої „трілогії“ Сенкевича, даючі цим даннину тріумфуючому шовінізмові... Останній досяг у Польщі небувалого апогею: всі журнали, всі газети, всі думки напрямовано на спогади про далеке минуле. Роскішні мундіри гусарів, суворі вусачі наполеоновських військ, славетні герої Польщі — Костюшко, Понятовський, Домбровський, весь романтізм боїв, походів... ось чим живе тепер Польща... Хвиля патріотизму, обивательщини й клерікалізму геть укрила всі инші стремління й інтереси; питання чисто націоналістичного добробуту далеко цінніше й важливійше не тільки літературних, але й філософських, звідси — стояче болото й мерзота пустки і в літературі, і в житті!

Польська література взагалі слабує на недостачу глибини, льоту. Нема тут геніяльности й немає творчого розмаху. Поляки в літературі не могли утворити нічого, що мало б світову цінність через те, що в їх національна ідея вбиває всілякі инші ідеї, звідтого, що вони живуть у рямцях цієї ідеї (моє

підкреслення *В. К.*) — і ніщо не може роздати ці рямки... „Літературщина“ в Польщі прищепила ся найміцніше... І ніяких стремлінь, виходячих по-за межі націоналізму, ніяких „питань“, ніякого льоту!..

Читаєш це і мимоволі дві думки лізуть у голову: чи не треба справді лякати ся нам тієї навісної „польщизни“? І чому це все ніби таке... знайоме? І далі читаєш:

Нема жадного журналу, який би окрім гусаринів, польських генералів та ксьондзів — займав ся б чимсь иншим більш культурним (єдиний порядний журнал „Sfinks“ ледве підтримує своє істнування і раз-у-раз звертаєть ся до передплатників з проханнями підтримати) немає жадного критика з більш-менш видатним обличчам (інтересного Станіслава Бжозовського за його поступові тенденції буржуазна отара зацькувала до смерти. Вільгельма Фельдмана, автора жваво й гарно написаної історії польського письменства — та ж отара... бойкотує за його жидівське походження).

Ну не знаю як кому, а мені це все щось знайоме, своє нагадує. Братні болячки братніх народів! Але — кому „посилати прокльони?“ Читаю далі...

— Я, певна річ, цілком зважую чинники цього сумного з'явища, знаю я, що концентрація всіх сил довкола національної ідеї в Польщі є з'явище цілком природне і що инакше й бути не може, що поки польський нарід не доскоче собі незалежности — мусить він одірваним бути од світових цінностів і всі його турботи мусять бути напрямовані на культивування національних і тільки національних вартостів, аби запобігти загибелі нації... але доводить ся констатувати той сумний, але нехибний факт, що саме завдяки цій таки причині творчости польській загрожує в наслідок вузькости її напрямку — цілковите здрібнення й гальмування і що через це вона (творчість) позбавить ся навіть того, що раніш

мала — гнучкости і глибини інстінкту творчого, що загасає щодня через те, що замкнено його в чадне повітря національної в'язниці [1]).

Так... Отже — нема чого „польщизни“ лякати ся! Вона тільки краще усвідомить нам нашу національну дійсність, а що до тих шовінізмів, то вже хто-хто, а „наша братія“ на це не слабує: маємо мілійони „космополитів“, а жменька „свідомих“, що складають „багно“ — кого вона злякає?..

„Нації, як і люде, стоять на ріжних щаблях культурности“. Знаючі цю благочестиву істину розуміємо, що наприклад Польська нація обернена до минулого, тоді як Московщина вже заглядає очима в майбутність. І тому вона утворює власне тепер такі вартости, що перед їми з дивом і замилуванням спиняєть ся ціла Європа й Америка. Отже москвофільство є не тільки на Україні та в Галичині — на його тепер слабує до певної міри цілий культурний світ. І то власне не є якийсь „візантізм“, на візантізмі збудовано „культуру“ не національну московську, а „офіціяльну“, „бюрократичну“ та галицького москвофільства — одно слово: черносотенну. Справжня культура московської нації як показує Ігор Грабарь в історії мистецтва — нічого спільного з візантізмом не має. Вона, як ось різбярство Коненкова, вийшла просто з

---

[1]) А. Закржевскій: „Вопросъ о смыслѣ жизни въ современной польской литературѣ“, — „Огни“, 1912 г. № 28. Розстріленнє моє *В. К.*

народнього коріня й живила ся духом народної творчости.

Тут уже наші хатні европейці зовсім таки „перекапустили“ борючи ся з чужими впливами і захищаючі Европу. Одвертають ся од Москви і дивлять ся на Европу, а Европа (й Америка)[1]) сама дивить ся на Москву і чекає од неї нового слова. Конфуз тай годі з отою Европою і з нашими европейцями! Страхополохство і москвофобство нічого путнього не дадуть[2]).

---

[1]) „До Росії Американець плекає значну пошану. Він інстинктовно почуває велич славянської раси. Йому здаєть ся, що тут повстане за для його супротивник у XXI віці. Але знайомість з Росією не виходе в Америці за межі голого інстінкту. Це — чужий, далекий світ, про який знають мало і в цьому інстинкті з неясним почуттям поваги єднаєть ся невимовне призирство до абсолютизму... Дивуєть ся Американець тій певній силі, з якою йде поступованнє російської держави, але її форма правління здаєть ся йому остільки противною всілякій культурі, що розуміння її утруднюєть ся...“ (Г. Мюнстерберг. „Американцы“, М. 1906, т. I, стор. 39).

[2]) Про Европу пише один емігрант, що перебуває в Парижі (жур. „Огни“):

— Два роки тому французький проф. Loge, на одній з своїх лекцій з поля московської літератури розповідав, яко дивницю, що викликала загальний гумор, що якась дівчина з Рязанської ґуб. листовно спитала в його про його с в і т о г л я д. І перед невеличкою авдіторією в College de France, старий професор, з дитячим зацікавленням, щиро й здивовано розводячи руками, з приємною посмішкою казав: „Чудні ці Росіяне, далебі чудні... І який то такий їм с в і т о г л я д треба? Я приміром професор, читаю лекції, пишу книжки, живу, а після і вмру... Що ж іще? світогляд? Важко навіть передати це слово французькою мовою“. Професор був заклопотаний, а невеличка жменька Французів слухала старого і також не розуміла і в душі дивувала ся з чудернацтва російської дівчини, що шукала світогляду. Автор додає од себе: „Так, Французам того не треба. Пережили вони

Україна в цей час формально в становищі Америки. Не може жити ані минулим, якого не було, бо не було власне нації, бо й саме розуміння нації є модерне. Не може жити й майбутнім. Живе отже тільки сучасним. Вона творить себе, вона в стані боротьби за свою індівідуальність. Не дарма наш найпопулярніший письменник Винниченко має стільки спільного з найпопулярнішим, у цей час, письменником Америки — Джеком Льондоном. В той час як і Європа і наші найближчі сусіди, переживши навалу модернізму і вгледівши, що всі архіанафтемські енцікліки проти його чорних, червоних і ріжнокольорових ортодоксій — ні до чого: заходили ся студіювати його і далі вже використати кожне для себе під новою етікеткою „наукового мистецтва“ — в цей час на обрії з'являють ся нові постаті, що починають творити „од себе“ не „студіюючі“ ні старих ані нових, ні реалістичних, ані модерних катихизмів на превелику досаду всіх „ідеольоґів“, „теоретиків“ роблючі „грубі помилки“ та творячі „єретичні“ хиблення з показаної стежки.

Українофільське багно перетворюєть ся на торфяник. Ґрунт потроху загноюєть ся. Ось „росте сміття русіфікації“, будячча польщизни, галичанщини. Всі ці

молодість свою, коли жити — було — правди шукати, звитягів, не одвертатись од страждання. Все це — далеко позаду і сумно й самітно світить їм у спину“... Слово світогляд є в нас. Чи ж є такі дівчата, як онта московська дівчина?

порослі засмічують болото і загачують його своїми трупами. Ґрунт твердішає. На трупах польщизни, московщизни, галичанщини стане українська культура. Але все буде скроплене власною кровю.

Шлях до Брами Царства Казки засіяно Червоними Маками! Піонери, що продирають ся крізь нетри, що поросли на болоті, лишають слід Червоних Маків за собою. Навіть ортодокси в запалі полеміки кидають поміркованим такі золоті слова: „Для великої історичної місії пролетаріяту, що потрібує напруження всіх його сил, підвищення духу, саможертви, ентузіязму... наука, що містить ся у формулі: „з одного боку, з другого боку“ — смертельна“ (підкресп. моє *В. К.*). Отже треба просто йти до спільної і світлої мети. Ідуть „вандали“, іде кожний...

Хто вражливий, хто чутливий,
Хто родивсь ентузіястом.

34425

34425

ЗАРЕЄСТРОВАНО 1956 р.

ЗМІСТ:

Передмова 3

Memento mori 7

Розмова про мову 20

Взірцеве господарство 27

Культурна молодь і проповідь вандалізму . . 41

Три кити 74